

ภาพอัครลักษณ์ของพระนางบูเซ็กเทียน : การย้อนพินิจปฐมบท
และการวิเคราะห์บริบท

The Villainous Image of Wu Zetian: Revisiting Origins
and Analyzing Contexts

น้ำทิพย์ อรรถบวรพิศาล

Namthip Arthabowornpisan

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Corresponding Author:

Namthip Arthabowornpisan

Independent Scholar

44/1 Soi 7/2 Phahonyothin Road Pakprew Muang Saraburi, 18000, Thailand

Email: namthip.arth@gmail.com

Received: March 19, 2025

Revised: May 24, 2025

Accepted: May 29, 2025

ภาพลักษณ์ของพระนางบูเช็กเทียน : การย้อนพินิจปฐมบทและการวิเคราะห์บริบท

บทคัดย่อ

แม้ความเจริญทางเศรษฐกิจและความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมภายใต้บัลลังก์ของจักรพรรดินีบูเช็กเทียน จะเป็นที่ยอมรับแก่ราษฎรร่วมสมัย อีกทั้งปัญญาชน นักประวัติศาสตร์ และนักการเมืองหลังขบวนการ 4 พฤษภาคม ต่างประเมินพระนางในฐานะนักการเมืองผู้มีความสามารถโดดเด่น ทว่า เรากลับพบการสร้างภาพทรงจำร่วมเชิงลบต่อพระนางบูเช็กเทียนผ่านวรรณกรรมหลากหลายประเภทตลอดยุคศักดินา บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอที่มาแห่งเรื่องเล่าต้นแบบเชิงลบผ่านการย้อนพินิจด้วยบทความทรงจำของภาพลักษณ์ “ไก่อั่วเมียขันเบิกอรุณ ครอบครัพล่มสลาย”, “นางแพศยายั่วยวน” และ “นางงูพิษจิตอำมหิต” ซึ่งปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์ฉบับทางการในราชสำนักถึง ควบคู่กับการสำรวจอุดมการณ์หลักของตัวบทวาทกรรมผ่านการสืบค้นวรรณกรรมสำนักครูที่นิพนธ์โดยวิชาธรก่อนสมัยราชวงศ์ฉินจบถึงสมัยราชวงศ์ฮั่น รวมถึงวรรณกรรมสอนสตรีที่นิพนธ์โดยชนชั้นนำสตรีในราชสำนักฮั่นจบถึงราชสำนักถัง ตลอดจนวิเคราะห์บริบททางสังคมการเมืองและวัฒนธรรมแวดล้อมด้วยบทความทรงจำและตัวบทวาทกรรม ผลการวิจัยเผยวาระทางการเมืองเบื้องหลังการช่วงชิงพื้นที่ความทรงจำทางการโดยชนชั้นนำฝ่ายปฏิปักษ์ในราชสำนักผู้สนับสนุนการสืบทอดระเบียบแบบแผนตามกฎธรรมชาติจากรัฐโจวตะวันตก ซึ่งได้หยั่งรากแก้วแห่งชุดวาทกรรมรองรับอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองของบุรุษที่กำหนดบทบาทตามเพศสภาพอย่างมีลำดับชั้น อันเป็นความพยายามต่อเนื่องยาวนานของสังคมปิตาธิปไตยจีนที่มุ่งจงจำสตรีจีนไว้ในพื้นที่ครัวเรือนส่วนบุคคลภายใต้กำกับของหลักคล้อยตามและการพึงพิง

คำสำคัญ : บูเช็กเทียน, ราชวงศ์ถัง, การเมือง, ปิตาธิปไตย, สำนักครู

The Villainous Image of Wu Zetian: Revisiting Origins and Analyzing Contexts

Abstract

Economic prosperity and cultural achievements under the reign of Empress Wu Zetian were recognized by her seventh century contemporaries. After the May Fourth Movement, twentieth century intellectuals, historians and politicians considered her as a skillful politician, but negative collective memories of her were also constructed in diverse Chinese literary genres during the Fengjian period. This research investigates the origins of negativity and underlying factors by revisiting the memory text presenting the villainous image of Wu Zetian as ruining states, promiscuity, and ruthlessness in official Tang dynasty court histories. Additionally, the dominant discourse ideology is studied by consulting Pre-Qin to Han texts by Confucius and his disciples and books for women by elite Han to Tang period female authors, with social, political and cultural contextual analysis of memory and discourse texts. Results indicate a political agenda motivating an official memory contestation by Tang dynasty court elites promoting the Western Zhou dynasty natural law maintenance concept; the latter deep-rooted discourse supported male-dominated politics and economics in a gender and social hierarchical division of labor. Chinese patriarchal society has long confined women to the private domestic realm through the doctrine of following and dependency.

Keywords: Wu Zetian, Tang dynasty, politics, patriarchal, Confucianism

1. บทนำ

แม้คุณูปการต่อยุคราชวงศ์ถังของพระนางบูเช็กเทียนผู้ได้รับการยอมรับในฐานะจักรพรรดินีหนึ่งเดียวบนหน้าประวัติศาสตร์จีนจะเป็นที่ประจักษ์แก่ราษฎรร่วมสมัย ตลอดจนปัญญาชน นักประวัติศาสตร์ และนักการเมือง หลังขบวนการ 4 พฤษภาคม (五四运动) โดยทั่วกัน ดังถ้อยความสรุปชีวประวัติโดยกั๋วหม่ววู่ (郭沫若) ซึ่งเหมิงมัน (蒙曼) นำมาขยายอาณาเขตอิทธิพลไกลกว่าเมืองลีโจวที่พระนางใช้ชีวิตในเยาว์วัยว่า “สืบทอดรัฐกิจยุคเจินกวน (贞观) เปิดม่านรัฐกิจสู่ยุครุ่งโรจน์ไคหยวน (开元盛世) มรดกทางรัฐศาสตร์สร้างคุณและเป็นທີ່เลื่องลือทั่วแผ่นดินจีน”¹ (Meng, 2023, p. 367) แต่เมื่อทบทวนประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่รวบรวมข้อมูลและบันทึกภายใต้กำกับของราชสำนักถึง ทั้งที่เรียบเรียงแล้วเสร็จในยุคราชวงศ์ถังและยุคราชวงศ์ถัง กลับพบสำนวนกล่าวร้ายพระนางบูเช็กเทียนโดยชนชั้นนำในราชสำนักอย่างรุนแรงจนกลายเป็นเรื่องเล่าต้นแบบที่ได้รับการผลิตซ้ำความทรงจำร่วมเชิงลบ ทั้งยังถูกแต่งแต้มโดยนักประวัติศาสตร์และนักประพันธ์ในสมัยราชวงศ์ซ่งจนถึงปลายราชวงศ์ซ่ง ตลอดจนได้รับการเผยแพร่เชิงบันเทิงคดีในสังคมไทยผ่านวรรณกรรมแปลหลายฉบับนับแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน กระทั่งปรากฏคณะลิเกไทยจัดแสดงเรื่องพระนางบูเช็กเทียนด้วยชื่อตอน “บัวตืดม” ในปี ค.ศ. 1993 จึงกระตุ้นให้เกิดความสนใจใคร่รู้ในมูลเหตุและฐานคิดเบื้องหลังการประกอบสร้างภาพอปลักษณ์ดังกล่าว

ทว่า เมื่อค้นคว้าคลังเอกสารวิชาการของจีนพบงานวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับพระนางบูเช็กเทียนจำนวน 1,003 ฉบับ (วิทยานิพนธ์ 44 ฉบับ บทความวารสารวิชาการ 665 ฉบับ บทความงานประชุมวิชาการ 42 ฉบับและอื่น ๆ) นับแต่ ค.ศ. 1919 จนถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. 2025 โดยมากมุ่งศึกษาชีวประวัติ บทบาททางการเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรม ขณะทั้งงานศึกษาภาพลักษณ์ของพระนางบูเช็กเทียนทั้งเชิงบวกและเชิงลบที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมหลากหลายประเภทจำนวน 29 ฉบับ กลับมีค้อยปรากฏการวิจัยกระบวนการประกอบสร้างความหมายและอุดมการณ์ของเรื่องเล่าความทรงจำผ่านตัวบทวาทกรรม อีกทั้งงานศึกษาเกี่ยวกับพระนางบูเช็กเทียนในเชิงวิชาการของไทยก็ยังมีอยู่เป็นจำนวนน้อย โดยเน้นศึกษาคุณูปการเฉพาะด้านของพระนางบูเช็กเทียนเป็นหลัก เพื่อเติมช่องว่างในการทำความเข้าใจอดีตที่ซ่อนอยู่หลายชั้น บทความวิจัยนี้จึงมุ่งสำรวจรากฐานทางวัฒนธรรมและวิเคราะห์บริบททางสังคมการเมืองแวดล้อมตัวบทภาพอปลักษณ์ ด้วยตระหนักในข้อสังเกตของเฟย์ เสี่ยวทง เส้าหลังกวการสังคมวิทยาจีนที่ว่า “ปัจจุบันของมนุษย์แต่ละคนมิได้บรรลุและสะสมแต่เพียงอดีตของเขาเท่านั้น หากยังควรรวมอดีตของคนทั้งกลุ่ม” (Fei, 2024, p. 35)

บทความวิจัยที่มีเนื้อหาครอบคลุมด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ฉบับนี้หวังเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามศึกษากระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานะทางสังคมของสตรีในประวัติศาสตร์จีนภายใต้บรรยากาศการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านพัฒนาการประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองในภูมิภาคอย่างเป็นสหวิทยาการ อันน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการทบทวนบทบาททางการเมืองการปกครองของสตรีภายใต้สังคมปิตาธิปไตยต่อไป

¹ กั๋วหม่ววู่ นักประวัติศาสตร์และนักประพันธ์ยุคสมัยใหม่ อดีตรองนายกรัฐมนตรีสมัยโจวเอินไหล อดีตประธานคณะกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมสรุปชีวประวัติของพระนางบูเช็กเทียนไว้ว่า “政启开元 治宏贞观 芳流剑阁 光被利州” (สืบทอดรัฐกิจยุคเจินกวน (รัชสมัยพระเจ้าถังไท่จง) เปิดม่านรัฐกิจสู่ยุครุ่งโรจน์ไคหยวน (รัชสมัยพระเจ้าถังสว่นจง) มรดกทางรัฐศาสตร์สร้างคุณและเป็นທີ່เลื่องลือในลีโจว) เหมิงมัน นักประวัติศาสตร์ยุคปัจจุบันและรองประธานสมาพันธ์สตรีจีนปรับแก้ข้อความในสองประโยคสุดท้ายความว่า “政启开元 治宏贞观 芳流华夏 光被九州”

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยฉบับนี้มุ่งทบทวนต้นแบบแห่งความทรงจำร่วมเชิงลบต่อพระนางบูเช็กเทียนซึ่งก่อรูปโดยสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองและประกอบสร้างโดยวัฒนธรรมลายลักษณ์ของราชสำนักถัง พยายามพิสูจน์ทราบถึงต้นทางวาทกรรมที่ชนชั้นนำในราชสำนักถังนำมาใช้เป็นแก่นสาระของเรื่องเล่าชีวประวัติเชิงลบ ด้วยหวังนำสู่ความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ที่อยู่ท่ามกลางความขัดแย้งได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น อันเอื้อแก่การประเมินเรื่องเล่าใหม่ (narrative re-evaluation) อย่างมีวิจารณ์ญาณบนฐานข้อมูลเชิงวิชาการ

3. ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้ 1) ทบทวนเรื่องเล่าต้นแบบเชิงลบของพระนางบูเช็กเทียนจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ราชวงศ์ถังซึ่งเก็บข้อมูลและบันทึกในสมัยราชวงศ์ถัง ทั้งที่เรียบเรียงแล้วเสร็จในสมัยราชวงศ์ถังและสมัยห้าราชวงศ์ 2) สืบหาแรงจูงใจและอุดมการณ์หลักเบื้องหลังการสร้างภาพอุปลักษณ์ของพระนางบูเช็กเทียนโดยชนชั้นนำในราชสำนักถังจากวรรณกรรมสำนักหู่ที่นิพนธ์โดยวิชาธรรก่อนยุคราชวงศ์ฉินจนถึงราชวงศ์ฮั่น ควบคู่กับวรรณกรรมสอนสตรีที่นิพนธ์โดยชนชั้นนำสตรีผู้สมทาทานสำนักหู่ในราชสำนักฮั่นและถัง 3) วิเคราะห์บริบททางสังคมการเมืองในราชวงศ์ถังผ่านงานศึกษาประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถังของนักประวัติศาสตร์ยุคปัจจุบัน 4) สรุปผลวิจัยและอภิปรายผลวิจัย

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

บทความนี้ใช้เกณฑ์การถ่ายทอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักษรวิธีไทยของคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีพุทธศักราช 2540 เป็นหลัก เช่น ขงจื่อ (孔子 หรือ Confucius) ส่วนคำที่ใช้แพร่หลายในภาษาไทยและเป็นที่คุ้นเคยในสังคมไทยขอใช้ตามความนิยมเดิม เช่น บูเช็กเทียน สำนักเต๋า ฯลฯ สำหรับคำว่า สำนักขงจื่อ (儒家 หรือ Confucianism) แม้จะเป็นที่นิยมในสังคมไทย แต่บทความนี้ขอเลือกใช้คำว่าสำนักหู่ซึ่งออกเสียงตามภาษาจีนแมนดาริน เนื่องด้วยอักษร 儒 (rú) สื่อถึงวิชาธรรสำนักหู่ (Confucian) ตามคำอธิบายของสู่เซิน (许慎) ในพจนานุกรมฉบับแรกของจีน 《说文解字》² (Yang, 2024, p. 1591) โดยบันทึกประวัติศาสตร์ 《史记》 ของซือหม่าเชียน (司马迁) นักประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นตะวันตกให้คำนิยามเชิงปรากฏการณ์สังคมว่า วิชาธรรสำนักหู่ใช้ทฤษฎีป๊อปปูล่าเป็นธรรมเนียมชีวิต³ (Li, 2013, p. 1496) ขณะที่ตำราประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่น 《汉书》 ของบันกุ (班固) นักประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นตะวันออกให้คำนิยามวิชาธรรสำนักหู่ในเชิงอุดมการณ์ว่า ผู้สั่งสอนผู้คนให้ดำเนินตามวิถีอันหยั่งศึกษาหาคัมภีร์แตกฉาน สำนึกรู้ในมนุษยธรรม (仁) และพันธะภาวะ (义) ดำเนินตามวิถีเหยาซุ่น (尧舜) รักษาแนวคิดและระเบียบปฏิบัติ เคารพปราชญ์ตั้งครุ น้อมนำคำสอนผู้สูงส่งในวิถีธรรม (道)⁴ (He, 2015, p. 25)

² “儒，柔也。术士之偶。”

³ “夫儒者以《六艺》为法。”《史记·太史公自序》

⁴ “儒家者流，盖出于司徒之官，助人君顺阴阳教化者也。游文于六经之中，留意于仁义之际，祖述尧舜，宪章文武，宗师仲尼，以重其言，于道最为高。”《汉书·艺文志》

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทบทวนวรรณกรรม

5.1 เรื่องเล่าชีวประวัติเชิงลบของพระนางบูเช็กเทียนในประวัติศาสตร์นิพนธ์ทางการ

บทความนี้มุ่งสืบหาเรื่องเล่าต้นแบบเชิงลบของพระนางบูเช็กเทียนซึ่งถูกสร้างภายใต้กำกับของราชสำนักถึงจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ทางการที่รวบรวมข้อมูลโดยชนชั้นนำผู้มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมือง ทั้งที่เรียบเรียงแล้วเสร็จในสมัยราชวงศ์ถังและในสมัยห้าราชวงศ์ ได้แก่ 1) นิยายอิงพงศาวดารสุยและถึง 《隋唐嘉话》 นิพนธ์โดยหลิวซู (刘餗) บัณฑิตสำนักปรีชาญาณ (集贤院) ในราชสำนักพระเจ้าถังสวนจง (唐玄宗) 2) พงศาวดารถังอันยิ่งใหญ่ 《大唐新语》 นิพนธ์โดยหลิวซู (刘肃) อาลักษณ์ในราชสำนักพระเจ้าถังเสียนจง (唐宪宗) บันทึกประวัติศาสตร์การเมืองในสมัยราชวงศ์ถังซึ่งเรียบเรียงตามรูปแบบวสันตสารทปกรณ 《春秋》 บทนางโจว 《左氏传》 และรัฐตำนานปกรณ 《尚书》 ของขงจื้อ โดยมุ่งสั่งสอนคุณธรรมผ่านการถอดบทเรียนจากประวัติศาสตร์ 3) หนังสือถังฉบับเก่า 《旧唐书》 บันทึกเหตุการณ์ในสมัยราชวงศ์ถังตลอดระยะเวลา 291 ปีอย่างละเอียด โดยรวบรวมข้อมูลตั้งแต่สมัยถังตอนปลาย เริ่มเรียบเรียงในสมัยจิ้นยุคหลัง (后晋) โดยเสนาบดีเจ้าหยิง (赵莹) เป็นผู้วางเค้าโครงใน ค.ศ. 941 เสนาบดีหลิวซู (刘昫) และเสนาบดีซังเหวยฮั่น (桑维翰) รับช่วงเรียบเรียงต่อจนแล้วเสร็จใน ค.ศ. 945⁵

5.2 วรรณกรรมสอนสตรีในราชสำนักฮั่นและราชสำนักถัง

การที่บุคคลหนึ่งจะถูกประณามจากกลุ่มบุคคลหรือสังคมใดได้ จำต้องมีเกณฑ์บรรทัดฐาน (normative criteria) บางประการที่กลุ่มบุคคลหรือสังคมนั้น ๆ ยึดถือร่วมกันจนเกิดความเห็นพ้อง บทความนี้จึงมุ่งสำรวจมาตรฐานสตรีในอุดมคติจากวรรณกรรมสอนสตรีซึ่งนิพนธ์โดยชนชั้นนำสตรีในราชสำนักฮั่นโดดเด่นสามฉบับ ได้แก่ ผลงานของปิ่นเจา (班昭) นักประวัติศาสตร์สตรีที่มีชื่อเสียงคนแรกของจีน เรียบเรียงตำราประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นต่อจากปิ่นกุผู้เป็นพี่ชาย ยึดมั่นและปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตามขนบจารีตของสำนักหู่ ทั้งยังครองพรหมจรรย์ไม่สมรสใหม่แม้สามีสิ้นตั้งแต่เธอยังสาว เมื่อสุขภาพเริ่มอ่อนแรงขณะติดเตียงจึงนิพนธ์วรรณกรรมเตือนสตรี 《女戒》 ด้วยประสงค์ให้บรรดาสตรีคัดลอกเป็นแนวทางปฏิบัติคนละฉบับ กระทั่งกลายเป็นต้นแบบแก่คัมภีร์กัณธัญญสำหรับสตรี 《女孝经》 ที่เรียบเรียงโดยนางเจิ้ง (郑氏) ภริยาของโฮ่วมั่วเฉินเหมียว (侯莫陈邈) ขุนนางในราชสำนักพระเจ้าถังสวนจง ด้วยประสงค์ยับยั้งการกระทำชั่วและชี้ชวนให้กระทำดี โดยอ้างถึงคำกล่าวในกวีนิพนธ์ความว่า “ขจัดความคิดชั่วร้าย รักษาความเคารพซื่อสัตย์ จรรยาเปี่ยมจริยธรรมสามารถกล่อมเกลாதัวเหล่า” จึงหวังให้ชนชั้นนำสตรีในราชสำนักเป็นแบบอย่างแก่ราษฎร ดังเนื้อหาในบทพระราชนิพนธ์และพระมเหสี 《后妃》 ความว่า “พระราชินีและพระมเหสีดำเนินชีวิตและดูแลกิจการภายในตำหนักในแต่คุณธรรมของพระนางเลื่องลือพันลี้ เป็นบทเรียนแก่ราษฎร” อุดมการณ์ดังกล่าวได้รับการสืบทอดผ่าน

⁵ ทั้งนี้ แม้มิอาจปฏิเสธได้ว่าประวัติศาสตร์มิใช่ความจริงในอดีต หากเป็นความทรงจำที่ผ่านการคัดสรรโดยอัตวิสัยของอาลักษณ์และผู้นิพนธ์ซึ่งล้วนเป็นขุนนางที่ผ่านการสอบรับราชการด้วยเจตนาในปรัชญาสำนักหู่ แต่งานศึกษาของหันหลิน (Han, 2018) ชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่าเชิงลบของพระนางบูเช็กเทียนซึ่งเก็บข้อมูลและบันทึกในสมัยราชวงศ์ถังน่าจะเจือคติไม่น้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ในสมัยซ่ง หมิง และชิง เนื่องจากผู้ปกครองในราชสำนักยังเป็นหน่อเนื้อเชื้อไขของพระนางบูเช็กเทียนซึ่งยึดถือในคุณธรรมความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และมีความสำนึกในบุญคุณทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมที่พระนางบูเช็กเทียนปูพื้นฐานสู่ยุคทองแห่งราชวงศ์ถังถึงไม่มากนัก

วรรณกรรมสอนสตรีที่นิพนธ์โดยซ่งรุ่จวิน (宋若莘) ผู้พี่ และเขียนอธิบายเพิ่มเติมโดยซ่งรุ่เจา (宋若昭) ผู้น้อง ซึ่งเปรียบเทียบเป็นปิ่นเจ้าแห่งราชวงศ์ถัง เป็นที่พอพระทัยแก่พระเจ้าถังไท่จง (唐太宗) จึงโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งบัณฑิตสตรี (女学士) เป็นพระอาจารย์ในวังหลวง (宫师) ถวายการศึกษาแก่องค์ชายและองค์หญิงในราชสำนัก คัมภีร์หลุนอวี่สำหรับสตรี 《女论语》 ถอดเนื้อหาคัมภีร์หลุนอวี่ 《论语》 โดยเน้นสถานภาพและบทบาทของสตรีเป็นหลัก มุ่งสร้างระเบียบปฏิบัติสู่การเป็นสตรีที่มีจิตใจงดงามเพียบพร้อมด้วยจริยธรรมจรรยาตามจารีตครอบครัวเฉกเช่นสตรีในอดีตที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีคุณธรรมประดุจนางฟ้า

5.3 วรรณกรรมสำนักหูก่อนยุคราชวงศ์จินจนถึงยุคราชวงศ์ฮั่น

เมื่อเรื่องเล่าต่างมีโครงสร้างบางอย่างกำหนดอย่างมีแบบแผน และมักวางอยู่บนความสัมพันธ์คู่ตรงข้าม ดังปรากฏการอ้างอิงหลักการเมืองการปกครองของสำนักหูกในถ้อยคำกล่าวร้ายต่อพระนางบูเช็กเทียนโดยขุนนางในราชสำนักถึง คู่ขนานกับการอ้างอิงจารีตครอบครัวของสำนักหูกในการกำหนดมาตรฐานสตรีของวรรณกรรมสอนสตรีที่นิพนธ์โดยชนชั้นนำสตรีในสมัยราชสำนักฮั่นและถัง บทความนี้จึงเล็งเห็นความสำคัญของการพิสูจน์ทราบถึงความมีอยู่จริงของตัวบทวรรณกรรมต่อการทำความเข้าใจมูลฐานแห่งโน้ตทัศน์ที่ประกอบสร้างเรื่องเล่าเชิงลบของพระนางบูเช็กเทียน ทั้งนี้ แม้ว่าสำนักหูกซึ่งมี “หลี่” (礼) หรือจารีตธรรมและจารีตพิธีเป็นแกนกลางอุดมคติพันธุ์ทุกมิติของชีวิตจะก่อรูปจากการที่ขงจื๊อมานะปรับปรุงกวีนิพนธ์ 《诗经》 และรัฐตำนานปรกรณ์ พัฒนาต่อยอดรีตสังคีต 《礼乐》 เรียบเรียงโจวอนิจปรกรณ์ 《周易》 นิพนธ์วสันตสารทปรกรณ์ แต่บทความนี้ขอศึกษาเฉพาะวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชัดเจนเท่านั้น ได้แก่ 1) รัฐตำนานปรกรณ์ หนังสือรวบรวมประวัติราชวงศ์เล่มแรกของจีนที่บันทึกตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซังและราชวงศ์โจว เรียบเรียงโดยขงจื๊อและเพิ่มเติมเนื้อหาโดยวิชาธรรุ่นหลัง 2) โจวอนิจปรกรณ์ ตำราอธิบายปรากฏการณ์เคลื่อนไหวอย่างเป็นทวิลักษณ์ของพลังอินหยัง (阴阳) เพื่อดูฤกษ์ยามแห่งฟ้าดิน จึงถูกขนานนามว่า “อนุกรมแห่งฟ้า” เรียบเรียงในสมัยโจวตะวันตก ผู้นิพนธ์ที่แท้จริงยังเป็นที่ถกเถียง 3) วสันตสารทปรกรณ์ หนังสือบันทึกประวัติศาสตร์รัฐหลู่ (鲁国) เรียบเรียงและแก้ไขโดยขงจื๊อ โดยบทความนี้เลือกศึกษาเฉพาะบทนางโจว 4) บันทึกรีต 《礼记》 หนังสือรวบรวมจารีตธรรมและธรรมเนียมปฏิบัติตามจารีตพิธี เรียบเรียงโดยไต้เต๋อ (戴德) และไต้เซ่ง (戴圣) วิชาธรสำนักรีตในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก 5) คัมภีร์หลุนอวี่ บันทึกบทสนทนาของขงจื๊อกับอาจารย์ร่วมสำนัก เจ้าเมืองขุนนางอำมาตย์ ศิษย์ มิตรสหาย ผู้หลักผู้ใหญ่ ฯลฯ เนื้อหาครอบคลุมประเด็นจริยศาสตร์ การศึกษา ขนบจารีตปรัชญาการเมือง ที่มุ่งสร้างชุมชนมนุษยธรรมอันงดงาม 6) คัมภีร์เมิ่งจื๊อ 《孟子》 บันทึกบทสนทนายาระหว่างเมิ่งจื๊อกับศิษย์เกี่ยวกับการปกครองโดยคุณธรรมบนความเชื่อว่ามนุษย์มีความดีเป็นพื้นฐาน 7) คัมภีร์สวินจื๊อ 《荀子》 บันทึกบทสนทนายาระหว่างสวินจื๊อกับศิษย์เกี่ยวกับการปกครองโดยคุณธรรมบนความเชื่อว่ามนุษย์มีความเลวเป็นพื้นฐาน 8) หนังสือขุนชีฝานลู่ 《春秋繁露》 นิพนธ์โดยต่งจงชู วิชาธรในราชสำนักฮั่นตะวันตก ผู้กระชับอำนาจสู่ศูนย์กลางด้วยหลักสามสัมพันธ์ห้าคุณธรรมบนพื้นฐานทฤษฎีฟ้ามนุษย์ตอบสนองต่อกัน (天人感应) นำพาสำนักรู้ก้าวสู่อุดมการณ์แห่งรัฐตลอดสองพันกว่าปี จวบกระทั่งเกิดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปลดแอกความเชื่อจากสังคมเก่าภายใต้โลกทัศน์สมัยใหม่แห่งสากลนิยมอันเสรีในต้นศตวรรษที่ 20

6. ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องเล่าชีวประวัติของพระนางบูเช็กเทียนที่บันทึกข้อมูลในราชสำนักถึง ทั้งที่เรียบเรียงแล้วเสร็จในสมัยราชวงศ์ถังและในสมัยห้าราชวงศ์ พบภาพอุปถัมภ์ของพระนางบูเช็กเทียน 3 ประการ ได้แก่

6.1 ไก่ตัวเมียขันเบิกอรุณ ครอบครัวล่มสลาย (牝鸡司晨，唯家之索)

พงศาวดารถังอันยิ่งใหญ่เล่าถึงคำทักท้วงของอัครเสนาบดีเฮาชู่จุน (郝处俊) เมื่อครั้งพระเจ้าถังเกาจง (唐高宗) ทรงมีพระราชประสงค์ให้พระราชินีบริหารรัฐกิจแทนขณะทรงประชวรหนัก “บันทึกที่เรียกว่าไ่ว่ โอรสแห่งสวรรค์บริหารรัฐกิจ พระราชินีบริหารตำหนักใน เปรียบดังพระอาทิตย์และพระจันทร์ ทิวาและราตรี ต่างมีตำแหน่งแห่งที่ของตน ไม่แทรกแซงกัน หากผิดครรถง ไฟจะลงทัณฑ์เกิดภัยธรรมชาติ หายนะเกิดแก่ราษฎร” ครั้นเมื่อพระบรมราชชนนีไม่ดำเนินบทบาทคล้อยตามพระราชโอรสหลังพระสวามีสิ้นตามจารีตของสตรี นักปราชญ์ซุอันเหิง (苏安恒) ผู้เจนจบในบันทึกที่รื้อและวสันตสารทปกรณยอมเสี่ยงชีวิตถวายฎีกาขอทรงลดบทบาทและมอบอำนาจให้รัชทายาทสกุลหลี่ (李) ตามราชประเพณีความว่า “ป็น้องคร้ชทายาททรงพร้อมด้วยคุณธรรมและพระปรีชาชาญแล้ว ฝ่าบาทคิดครองราชบัลลังก์โดยลื้มพระคุณที่มารดาพึงมีต่อบุตร บดบังคุณงามความดีของรัชทายาท ดำรงตำแหน่งอันศักดิ์สิทธิ์ของรัชทายาท แล้วจะสั่งสอนมารดาทั่วหล้าให้มีเมตตา สั่งสอนบุตรให้กตัญญูได้อย่างไร จะเอาหน้าไหนไปพบบรรพบุรุษราชวงศ์ถัง” (Heng, 2023, pp. 19-20) เมื่อพระนางไม่มีหระต่อคำทักท้วงจึงนำสู่ข้อกล่าวหาหนักสุดของสตรีผู้นำหายนะสู่รัฐในแถลงการณ์กลุ่มกบฏหลี่จิ้งเย่ 《代李敬业传檄天下文》ที่เปิดเผยด้วย “ออกกว่าราชการโดยพลการ” ลงท้ายด้วย “โปรดมองให้ชัดแจ้ง โลกวันนี้เป็นของตระกูลใดกันแน่”⁶ (Liu, 2011, pp. 2491-2492, as cited in Hu, 2024, pp. 119-120) กระทั่งสองทศวรรษให้หลัง เมื่อกลุ่มเสนาบดีก่อการทวงคืนอำนาจให้สกุลหลี่สำเร็จ พระเจ้าถังจงจง (唐中宗) หวนคืนราชบัลลังก์ พระราชินีเหว่ย (韦皇后) กลับมาว่าราชการหลังพระวิสูตรอีกครั้ง พงศาวดารถังอันยิ่งใหญ่ก็ยังปรากฏคำทักท้วงของอัครเสนาบดีหวนเหยียนเฟ้น (桓彦范) ที่พาดพิงพระบรมราชชนนีผู้ล่วงลับว่า

⁶ “นางบูออกว่าราชการโดยพลการ อุปนิสัยไร้ความอ่อนโยน ซาติกำเนิดต่ำต้อย เคยเป็นนางกำนัลรับใช้พระเจ้าถังไท่จง สร้างมลทินแก่ราชสำนัก ไม่คำนึงถึงศีลธรรม มีความสัมพันธ์พิเศษกับรัชทายาทหลังพระเจ้าถังไท่จง (唐太宗) หวังสถานะสำคัญในวัง พระสมณนางกำนัลของพระเจ้าถังเกาจงต่างโดนนางทำร้ายด้วยความอิจฉาริษยา มิยอมเห็นใครได้ดี นางแพศยาใช้เสน่ห์ยั่ววนจนพระราชาลุ่มหลงมัวเมาในการมารมย์ ประทุษร้ายพระราชินีองค์ก่อน หมายแย่งชิงตำแหน่ง ด้วยหัวใจดุร้ายดุจงูพิษ และอุปนิสัยดุร้ายดุจสัตว์ป่า นางใส่ร้ายประหารขุนนางผู้จงรักภักดี เลือกแต่คนที่มีชื่อเสียงเสื่อมทรามมาห้อมล้อม ลอบปลงพระชนม์พระราชา วาญาพิษมารดา สังหารพี่สาว พี่ชาย เทพยาฟ้าดินและราษฎรล้านชิงชัง นางยังกำเริบเสิบสานคิดชิงราชบัลลังก์ จึงจับพระราชโอรสผู้เป็นที่รักของพระราชาราชเราไปจองจำ ส่งเสริมญาติพี่น้องตระกูลโจรของนางขึ้นรับตำแหน่งสำคัญในราชการ ขุนนางที่มีคุณธรรมและจงรักภักดีอย่างฮั่วกวง (霍光) ไม่มีปรากฏอีกแล้ว ราชินิกุลที่แข็งแกร่งอย่างหลี่จาง (李章) ก็สูญหายแล้ว เป็นที่ประจักษ์ว่าระบบราชาธิปไตยที่สืบทอดกันมานับแต่ราชวงศ์ชั่นกำลังจะสูญสิ้น ข้าหลี่จิ้งเย่ขุนนางเก่า สืบทอดตระกูลผู้ชั่วร้าย ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระราชารองค์ก่อนสุดที่จะลื้มได้ จึงขอยกขึ้น ณ ที่นี้ เพื่อขับไล่พระราชผู้ชั่วช้าออกไป ทิศใต้จรดไปเยว่ (百越) ทิศเหนือจรดตอนกลางสามแม่น้ำ กีบแม่น้ำก่ำล้งรศคณิกก่ำล้ง เสี่ยงเต็มคลัง เพลงศึกก๊กก้อง ฟาเปลี่ยนสี เพื่อต่อสู้กับอริราช ผู้ใดจะต้านทานได้ ทุกท่านไม่ว่าจะเป็นราชินิกุลแม่ทัพ หรือขุนนางผู้เคยรับใช้พระราชารองค์ก่อน วาจาของพระราชารองค์ก่อนราวกับยังก้องกังวานอยู่ข้างหู ความจงรักภักดีหายไปได้อย่างไร หลุมศพของพระราชารองค์ก่อนยังไม่ทันแห้ง พระราชโอรสต่างถูกกระทำไม่ยำเกรง หากสามารถเปลี่ยนสภาพเลวร้ายในปัจจุบันให้กลายเป็นมงคล ส่งพระราชารองค์ก่อนสู่สุคติและรับใช้พระราชารองค์ปัจจุบัน ร่วมกันสถาปนาราชสำนักใหม่ขึ้นอีกครั้ง หากไม่ทอดทิ้งคำสั่งเสียของพระราชารองค์ก่อน จักได้รับคำสรรเสริญแซ่ซ้องที่มั่นคงและยาวนานดุจภูเขาไท่ (泰山) และแม่น้ำเหลือง (黄河) หากคำนึงแต่ผลประโยชน์เฉพาะหน้า มองสถานการณ์ไม่ออก จักได้รับโทษสถานหนัก โปรดมองให้ชัดแจ้ง โลกวันนี้เป็นของตระกูลใดกันแน่ แถลงการณ์ฉบับนี้ประกาศทุกหัวเมืองทุกท่านโปรดรับรู้โดยทั่วกัน”

“ขอทรงโปรดย้อนพินิจพระราชองค์ก่อน เมื่อปล่อยให้สตรีแทรกแซงการเมือง มีหรือจะไม่ทำลายประเทศให้อันธะรพาทย์ ฝืนธรรมชาติ ให้ภรรยานำสามี ฝืนมนุษย์ ฝืนธรรมชาติไม่เป็นมงคล ฝืนมนุษย์ ไม่เป็นธรรม รัฐตำนาคปรณกล่าวไว้ ไก่ตัวเมียขันเบิกอรุณ ครอบครัพล่มสลาย โจวอฉิงปรณกล่าวไว้ ฟังครองสถานะตำแหน่งในบ้านให้เหมาะสม หมายถึง สตรีมิพึงแทรกแซงการเมือง” อันกลายเป็นชนวนให้เกิดการรัฐประหาร โดยกลุ่มเสนาบดีฝ่ายสกุลหลี่ในเวลาต่อมา เมื่อพระเจ้าถังรู่จง (唐睿宗) หวนคืนสู่ราชบัลลังก์เป็นครั้งที่สองก็ยิ่งทรงย้อนสรรเสริญคุณความดีของคณะรัฐประหาร ด้วยแต่เดิมราชบัลลังก์ตกอยู่ในสกุลอู่ (武) และสกุลเหว่ย จิตใจราษฎรสั่นคลอน อีกทั้งยังทรงโปรดเกล้าฯ ตำแหน่งผู้ตรวจการและที่ปรึกษา (谏议大夫) ให้แก่ชวอันเหิง ภายหลังการสิ้นชีพในคุกจากกรณีพิวพันคดีสังหารพระราชินีเหว่ย โปรดเกล้าฯ ตำแหน่งสมุหพระอาลักษณ์ (御史大夫) แก่จีชู่ (吉頊) ผู้จงรักภักดีต่อราชวงศ์ถังซึ่งเคยอาจหาญกล่อมองค์จักรพรรดินีให้คืนตำแหน่งรัชทายาทแก่พระองค์ แทนการแต่งตั้งบุคคลสกุลบู (บู, 2023, pp. 25, 20, 11)

เมื่อพินิจถ้อยคำกล่าวร้ายต่อพระนางบูเช็คเทียน เราจะพบว่าชนชั้นนำในราชสำนักถึงใช้วาทกรรม โครงสร้างสหสัมพันธ์แห่งสรรพสิ่งที่อธิบายโลกด้วยสภาวะดำรงอยู่อย่างอิงอาศัยกันด้วยพลังงานสอดประสาน บนฐานจักรวาลวิทยาตามแบบแผนของโจวอฉิงปรณก็ติดกันสตรีจากพื้นที่การเมือง ดังชนบในบทชี้มือ ภาคต้น 《系辞上》 “ฟ้าสูงส่ง ดินต่ำต้อย ตำแหน่งอันหยิ่งของสตรีบุรุษถูกกำหนด เมื่อสิ่งต่ำต่อยกับสิ่งสูงส่งปรากฏ ความสูงส่งและต่ำต้อยก็จะมีตำแหน่งแห่งที่ของตน การขยับและความสงบของฟ้าดินล้วนมีกฎเกณฑ์ หยั่งแก่งแก่งอันอ่อนโยนถูกแบ่งชัดเจนด้วยฉะนี้สำหรับปรากฏการณ์ธรรมชาติ พระอาทิตย์พระจันทร์ โคจรระหว่างกัน ก่อตัวเป็นแหม่นดแลคิมหันต์ สำหรับมนุษยชาติ มรรคาแห่งหยิ่งวิวัฒน์สู่บุรุษเพศ มรรคาแห่งอันอ่อนโยนวิวัฒน์สู่สตรีเพศ” บทสมาชิกในบ้าน 《家人》 กำหนดการแบ่งงานตามเพศสภาพเป็นหลัก “บุรุษและสตรีย่อมมีความแตกต่าง” (男女有别) “สมาชิกในบ้าน สตรีครองตนให้เหมาะสมในบ้าน บุรุษครองตนให้เหมาะสมนอกบ้าน บุรุษสตรีดำรงตนให้ตรงคือนิยามฟ้าดิน” (Yang & Zhang, 2012, pp. 561-564, 331) เมื่อพลังอันอ่อนอ่อนโยนอยู่ในฐานะต่ำกว่าพลังหยิ่งอันแก่งแก่ง สตรีจึงพึงอยู่ในสถานะผู้คล้อยตามนับแต่กำเนิดจนสิ้นชีพ ดังบัญญัติในบันทึกพิธีบทยิวเทอเซิง 《郊特牲》 “เจ้าบ่าวก้าวนำเจ้าสาวออกจากประตูบ้านเจ้าสาว แสดงถึง บทบาทนำสตรีของบุรุษ กฎความสัมพันธ์ระหว่างบุรุษสตรีเริ่มจากตรงนี้ สตรีคือผู้คล้อยตาม วัยเยาว์เชื่อฟังบิดา และพี่ชาย ออกเรือนแล้วเชื่อฟังสามี สามีสิ้นเชื่อฟังบุตรชาย สามีคือผู้ใช้ปัญญานำผู้อื่น” (Yang, 2023b, p. 401) ต่งจิงซูกระชับพื้นที่อำนาจแห่งบุรุษด้วยการย้ำถึงสถานะตามเพศสภาพไว้ในหนังสือขุนชีวนลู่ บทหยิ่งสูงอินต่ำ 《阳尊阴卑》 “บุรุษแม้อยู่ในสถานะต่ำก็ถือเป็นพลังหยิ่ง สตรีแม้อยู่ในสถานะสูงก็ถือเป็นพลังอิน” (Zhang et al., 2023, pp. 414-415) ในระดับครอบครัว รัฐตำนาคปรณ บทไก่ตัวเมีย 《牝鸡》 อ้างถึงคำเตือนของพระเจ้าโจวอู่ (周武王) “คนโบราณกล่าวไว้ ไม่มีไก่ตัวเมียขันเบิกอรุณ หากไก่ตัวเมียขันเบิกอรุณ ครอบครัวนั้นจักถึงกาลล่มสลาย” (Qian, 2023, p. 284) ในระดับรัฐ บันทึกพิธีบทยินยอมสมรส 《昏义》 บัญญัติไว้ “โอรสแห่งสวรรค์กำกับดูแลสั่งสอนรัฐกิจแก่บรรดาขุนนางและราษฎร พระราชินีกำกับดูแลความอ่อนโยนคล้อยตามแก่สตรี โอรสสวรรค์บริหารรัฐกิจบนวิถีแห่งหยิ่ง พระราชินีบริหารตำหนักในบนวิถีแห่งอันอ่อนโยนสวรรค์กำกับดูแลกิจการภายนอก พระราชินีกำกับดูแลกิจการภายใน อบรมประเพณีอันอ่อนโยนคล้อยตาม

ภายในภายนอกสมัครสมาน รัฐได้รับการบริหารอย่างมีระเบียบแบบแผนจึงจะนำรัฐสู่คุณธรรมอันสูงส่ง” ด้วยต่างดำเนินบทบาทตามสถานภาพบิดามารดาของแผ่นดินอันสอดคล้องกับครรลองของจักรวาล “บุรุษมีอาจบริหารรัฐกิจ วิธีแห่งหยั่งดำเนินไม่เหมาะสม ฟ้าจะเกิดปรากฏการณ์ผิดธรรมชาติ พระอาทิตย์กลืนกิน สตรีมีอาจคล้อยตาม วิธีอื่นดำเนินไม่เหมาะสม ฟ้าจะเกิดปรากฏการณ์ผิดธรรมชาติ พระจันทร์กลืนกินโอรสแห่งสวรรค์และพระราชินีเปรียบตั้งพระอาทิตย์และพระจันทร์ อินหยังร่วมมือสอดประสานจึงจะบรรลุปันธกิจอันยิ่งใหญ่ในโลกหล้า โอรสแห่งสวรรค์คือบรมสั่งสอนรัฐกิจคือวิธีแห่งบิดา พระราชินีบริหารดำเนินในคือวิธีแห่งมารดา ฉะนั้น โอรสแห่งสวรรค์และพระราชินีจึงเป็นดั่งบิดามารดาแห่งแผ่นดิน” (Yang, 2023b, p. 997)

บทบาทตามเพศสภาพเริ่มต้นจากการดำเนินชีวิตตามวิถีจักรวาลที่บันทึกไว้ ฉบับคำได้ บทพื้นฐานชีวิตนิยามไว้ “ชาย (男 nán) หมายถึงรับหน้าที่ จื่อ (子 zǐ) หมายถึงแพร่พันธุ์ ผู้ชาย (男子 nánzǐ) จึงหมายถึงผู้รับหน้าที่ตามกฎดุลยภาพแห่งฟ้าดิน เป็นผู้บ่มเพาะเพิ่มพูนสรรพสิ่ง ดังนั้น สามิจึงเรียกว่าจั้งฟู (丈夫 zhàngfū) จั้ง คือ เติบโต ฟู คือประคับประคอง ซึ่งหมายถึงผู้มีความสามารถในการเจริญเติบโตแก่สรรพสิ่ง เขารู้ว่าทำอะไรได้ อะไรทำอะไรไม่ได้ เขารู้ว่าดำเนินครรลองใดได้ ดำเนินครรลองใดไม่ได้ เป็นผู้ขัดแย้งในชายเฝ้ามองความสัมพันธ์ของมนุษย์ เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญา ดังนั้นจึงเป็นผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรม หญิง (女 nǚ) หมายถึง เสมือนสิ่งหนึ่งสิ่งใด (如) จื่อ (子 zǐ) หมายถึงแพร่พันธุ์ ผู้หญิง (女子 nǚzǐ) หมายถึง ผู้คล้อยตามคำสอนของผู้ชาย เติบโตตามเจตจำนงของผู้ชาย จึงเรียกว่าภรรยา (妇人 fùrén) ซึ่งหมายถึง ผู้คล้อยตามผู้อื่นปราศจากพันกิจโดยตนเอง” (Huang, 2023, pp. 331-332)

ชนชั้นน่านับแต่ยุคขงจื๊อใช้วาทกรรมบทบาทตามเพศสภาพข้างต้นเอื้อประโยชน์แก่ระบบเครือญาติในสังคมอำนาจฝ่ายบิดาผ่านการโอนมรดกที่ดินโดยทายาทฝ่ายบุรุษ ทำให้สตรีจีนไม่มีสิทธิในทรัพย์สินเป็นของตนเอง (Thatcher, 1991, p. 28) จึงสูญเสียอำนาจการตัดสินใจและบทบาทในพื้นที่สาธารณะ ดังปรากฏการให้สัตยาบรรณร่วมกันในข้อตกลงห้ามสตรียุ่งเกี่ยวกิจการบ้านเมืองในการเจรจา 657 ปีก่อนคริสตกาลของจีนและพันธมิตร (Hsu, 1999, p. 557, อ้างถึงใน วรรคศักดิ์ มหัทธโนบล, 2563, น. 243) ขนบจารีตดังกล่าวยังได้รับการยอมรับและสืบทอดโดยสตรีเพศเอง ปันเจา “เตือนสตรี” ให้สำนึกถึงพันธกิจของตนในบทแรกของวรรณกรรมเตือนสตรีว่าด้วยการ “ถ่อมตน” 《卑弱》 โดยบอกเล่าประเพณีเด็กหญิงถือกำเนิดได้สามวันให้นอนใต้เตียงเพื่อรู้จักถ่อมตน ให้เครื่องเคลือบเพื่อรู้จักกิจการงานบ้าน (รติรัตน์ กุญแจทอง และ กนกพร นุ่มทอง, 2559, น. 55-66) จบถึงต้นราชวงศ์ถัง พระราชินีจิ่งซุนเหวินเต๋อ (长孙文德皇后) ผู้พร้อมด้วยคุณธรรมในพระเจ้าถังไท่จงก็ทรงเห็นว่าพระราชินีหมิงเต๋อหม่า (明德马皇后) ในพระเจ้าฮั่นหมิง (汉明帝) สมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออกไม่สามารถควบคุมอิทธิพลของพระญาติฝ่ายตน ปล่อยให้มีอำนาจเบ็ดเสร็จจนเกิดการติดสินบนมากมาย นำหายนะสู่ราชสำนัก จึงทรงนิพนธ์หลักปฏิบัติสตรี 《女则》 เพื่อเตือนพระองค์เอง เมื่อพระเจ้าถังไท่จงทรงพบภายหลังพระนางสวรรคต จึงมีพระราชดำริให้เผยแพร่เป็นแบบอย่างแก่ชนรุ่นหลัง (Duan, 2000, pp. 95-96)

เป็นที่น่าสนใจว่าในบรรดาวรรณกรรมสอนสตรีที่ได้รับการผลักดันจากชนชั้นนำในราชสำนักถึงจำนวน 17 ประเภทนั้น ปรากฏวรรณกรรมสอนสตรีที่พระนางบูเช็กเทียนทรงเรียบเรียงถึง 7 ประเภท ทั้งยังมีจำนวนเล่มโดยรวมมากที่สุด โดยเฉพาะในช่วงที่ทรงครองราชย์ แต่กลับสูญหายจนหมดสิ้นอย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้ง

การศึกษาของสตรีในราชสำนักยังเข้าสู่ยุคเรืองสูงสุดเมื่อจักรพรรดินีจัดผู้เชี่ยวชาญระดับสูงจำนวน 18 คน ครอบคลุมด้านคัมภีร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา การเขียนพู่กันจีน การประพันธ์คำร้อง การแพทย์ และการคำนวณ เป็นต้น (Gao, 2011, p. 9, อ้างถึงใน ศิริวรรณ วรชัยยุทธ, 2565, น. 92) ตลอดจนปรากฏจำนวนขุนนางหญิง 3,000 คนในปีค.ศ. 705 จากการเปิดสอบรับราชการตำแหน่ง “บัณฑิตหญิง” (女学士) “ดุขกบัณฑิตหญิง” (女博士) และ “วิชาธรสำนักหญิง” (女儒士) ซึ่งผู้ผ่านการคัดเลือกจะได้รับพระราชทานยศศักดิ์ บิดามารดาก็ได้รับสวัสดิการเฉกเช่นขุนนางชาย (Liu, 2006 p.30; Li, 2024, p. 74) อันน่าจะเป็นความพยายามของพระนางในการช่วงชิงวาทกรรมผ่านการตีความและส่งเสริมความสามารถของสตรี ซึ่งได้สร้างแรงบันดาลใจให้สตรีในราชสำนักก้าวเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างโดดเด่นในสมัยหลัง อาทิ พระราชินีเหว่ยซึ่งออกวาราชการหลังพระวิสุตรร่วมกับพระเจ้าถังจงจิง ทั้งยังดำรงให้ซังกวนหว่าน (上官儿) อดีตพระราชเลขานุการของจักรพรรดินีบูเซ็กเทียนจัดทำพิธีกรรมปลอมของพระเจ้าถังจงจิงให้สถาปนาพระราชโอรสองค์เล็กแทนองค์โต โดยให้พระบรมราชชนนีเหว่ยเป็นที่ปรึกษาทางการเมืองและแต่งตั้งเครือญาติสกุลเหว่ยคุมกองกำลังทหาร ยังเหตุให้องค์หญิงไท่ผิง (太平公主) พระราชธิดาองค์เล็กของพระนางบูเซ็กเทียนร่วมมือกับองค์ชายหลี่หลงจี (李隆基) โอรสของหลี่ตัน (李旦) ก่อการรัฐประหารและสำเร็จโทษพระราชินีเหว่ยพร้อมองค์หญิงอันเล่อ (安乐公主) ซึ่งเคยทูลขอตำแหน่งรัชทายาทจากพระเจ้าถังจงจิงโดยอ้างแบบอย่างพระอัยยิกา เมื่อทวงคืนอำนาจจากสกุลเหว่ยสำเร็จ พระเจ้าถังจงจิงทรงไว้วางพระราชหฤทัยองค์หญิงไท่ผิงเป็นอย่างสูง จนบทบาทและบารมีในราชสำนักยังความไม่สบายพระทัยแก่องค์ชายหลี่หลงจี องค์หญิงไท่ผิงและคณะจึงถูกสังหารโดยจางเยว่ (张说) ขุนนางซึ่งทำหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาและวรรณกรรมในราชสำนักทั้งก่อนและในรัชสมัยพระเจ้าถังสวนจง (หลี่หลงจี) ตลอด 30 ปี (Heng, 2023, p. 13) อันถือเป็นจุดสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของสตรีในราชสำนักอย่างสิ้นเชิง กระทั่งนับแต่ปลดพระราชินีหวัง พระเจ้าถังสวนจงก็ได้ทรงแต่งตั้งพระราชินีองค์ใหม่ตลอดช่วงครองราชย์ แม้แต่พระสนมหย่ง (杨贵妃) ซึ่งทรงโปรดยิ่งก็จำต้องสังหารภายใต้การบีบบังคับจากทหารองครักษ์ขณะหลบหนีกลุ่มกบฏที่ต้องการล้มอำนาจพระญาติฝ่ายพระสนม อีกทั้ง ตลอดยุคราชวงศ์ถังตอนกลางจบถึงถึงตอนปลายก็ปรากฏการแต่งตั้งพระราชินีในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นจำนวนน้อย โดยส่วนใหญ่เป็นการแต่งตั้งหลังจากสิ้นพระชนม์ไปแล้ว กล่าวได้ว่า นับแต่เหตุความวุ่นวายอันสือ (安史之乱) สำนักหุสยาสันตสารทซึ่งยึดจารีตตามแบบแผนโจวตะวันตกได้กลับเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองในราชสำนักอีกครั้ง (Yu, 2021, pp. 174-175) การเปลี่ยนแปลงสถานะของสตรีในราชสำนักน่าจะเป็นปัจจัยหนุนนำสู่การนิพนธ์คัมภีร์กตัญญูสำหรับสตรีในรัชสมัยพระเจ้าถังสวนจงและคัมภีร์หลุนอื่อสำหรับสตรีในรัชสมัยพระเจ้าถังไต้จง รวมถึงการลดจำนวนขุนนางหญิงเหลือเพียงร้อยละหนึ่งในปลายรัชสมัยพระเจ้าถังไต้จง (Liu, 2006, p. 30)

วรรณกรรมสอนสตรีทั้งสองฉบับรับหน้าที่ชักนำสตรีกลับสู่ครัวเรือน ดังปรากฏคำกล่าวขึ้นต้นบทนำ《书章》ในคัมภีร์กตัญญูสำหรับสตรีด้วยกฎดุลยภาพแห่งฟ้าดิน “เมื่อมีชีวิตก็มีชุดความสัมพันธ์ ชุดความสัมพันธ์เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนแก่นแท้ของสตรีคือพลังอันดำเนินคู่พลังหยิงของบุรุษ ฟ่านักในเรือนอย่างมิดชิด รับพันธกิจสำคัญช่วยสามีอบรมสั่งสอนบุตรธิดา” บทไตรสัมพันธ์ (ฟ้า ดิน มนุษย์) 《三才》 กล่าวถึงสามมีฐานะสวรรค์อันเป็นที่พึ่งพิงของภรรยาเช่นเดียวกับการโคจรของจักรวาลอันเป็นนิรันดร์

มนุษย์พึงดำเนินตามกฎธรรมชาติที่มีวันเปลี่ยนแปลง ตลอดจนบทกรรยาสามัญชน 《庶人妻章》 ที่เน้นย้ำบทบาทของสตรีด้วยการอ้างถึงคำกล่าวในกวีนิพนธ์ “ถักทอหม่อนไหมคืองานสาธารณะที่สตรีพึงกระทำ” คัมภีร์หลุนอี่วสำหรับสตรี บทอ่อนโยน 《和柔》 กำชับบทบาทในครัวเรือนของสตรีที่พึงดำเนินด้วยความอ่อนโยน บทเรียนงาน 《学作章》 และบทเรียนรีด 《学礼章》 สอนวิธีปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าเย็บผ้า ลงรายละเอียดของมารยาทและจารีตพิธีทั้งในฐานะแขกและผู้รับแขก ด้วยเป็นบทบาทหลักของสตรีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ บทตื่นเช้า 《早起章》 สอนสตรีให้ตื่นก่อนนอนที่หลัง โดยใช้เวลาดังแต่ตีสามถึงตีห้าจัดสรรสรรพสิ่งให้พร้อมแก่การต้อนรับวันใหม่ โดยอ้างถึงคำสอนในบันทึกกิต “เป็นสตรี เมื่อไก่อตัวผู้ชนก็ควรอาบน้ำแต่งตัวให้เรียบร้อย หุงหาอาหาร คัดสรรสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อบริการพ่อแม่ตนเองและพ่อแม่สามี” บทอบรมบุตรธิดา 《训男女章》 กล่าวถึงบทบาทของสตรีในฐานะแม่ที่พึงสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการขัดเกลาคุณธรรม เชิญครูอาจารย์มาให้ความศึกษาบุตรตั้งแต่วัย 6 ปี สั่งสอนธิดาให้รู้จักเย็บปักถักร้อย ทำอาหาร รับแขกบ้านแขกเรือน โดยมอบภาระทางเศรษฐกิจให้แก่บุรุษ (Wang, 2011, pp. 153, 158, 157, 96, 77-82, 90-92) ค่านิยมข้างต้นยังได้สะท้อนผ่านบทลำนำตุนหวง 《敦煌曲》 ที่แพร่หลายในสมัยราชวงศ์ถังและห้าราชวงศ์ตอนศตวรรษของสตรี (敦煌) ความว่า ทศวรรษแรกเปรียบดังไข่มุกของบิดามารดา ไม่ไคร่อนุญาตให้ออกนอกเรือน ผูกผนวษาแห่งสตรีอยู่ในเรือน ทศวรรษที่สองบิดามารดาสรรหาคู่ครองที่เหมาะสม เมื่อออกเรือนแล้ว ลดภาระเศรษฐกิจสามีด้วยการดูแลกิจการงานบ้าน เย็บปักถักร้อย (Zhang, 2024, pp. 160-161)

6.2 นางแพศยาชั่วยวน (祸水狐媚惑主)

ข้อหาสำคัญรองจากการแทรกแซงการเมืองที่กบฏหลี่จิ้งเย่กล่าวโทษพระนางบูเซ็กเทียนคือ “ชาติกำเนิดต่ำต้อย” ด้วยเสถียรภาพของสังคมจีนยุคศักดินาวางอยู่บนพื้นฐานสังคมที่ผูกพันทางสายโลหิต ซึ่งใช้ครอบครัวเป็นข้อต่อโครงสร้างทางอำนาจ โดยมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นตัวกำหนดสิทธิและหน้าที่ระหว่างบุคคลภายใต้ขนบจารีตสำนักหฺงู ดังปรากฏประโยคขึ้นต้นในบันทึกกิต บทนิยามสมรส “การสมรสคือการรวมสองสกุล ต่อเบื้องบนจักต้องสืบทอดพันธกิจของบรรพชนและบูชาสุสานบรรพชน ต่อเบื้องล่างจักต้องให้กำเนิดบุตรธิดาสืบสกุล” (Yang, 2023b, p. 991) สตรีจีนจึงเสมือนเครื่องผลิตทายาทสืบวงศ์พันธุ์และทรัพย์สินที่ผู้นำรัฐและชนชั้นนำใช้เป็นเครื่องมือทางการทูตขยายฐานอำนาจนับแต่ยุคขงจื๊อ (Thatcher, 1991, p. 46) ดังปรากฏการให้สัตยาบันต่อข้อตกลงห้ามยกย่องอนุภรรยาขึ้นมาเป็นภรรยาของรัฐฉีและพันธมิตรในการเจรจาเมื่อ 657 ปี ก่อนคริสตกาล (Hsu, 1999, p. 557, อ้างถึงใน วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2563, น. 243) การสมรสที่พิจารณาจากฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เท่าเทียมกัน (门当户对)⁷ ได้นำพาราชาวงศ์เว่ยจินเหนือได้ (魏晋南北朝) ก้าวสู่ยุคแห่งการเมืองของชนชั้นสูงอันโด่งดัง ธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวยังคงได้รับการสืบทอดต่อเนื่องถึงสกุลเก่าชานตง (山东旧士族) ในราชสำนักถัง (Yu, 2021, pp. 163-164) งานศึกษาหลายฉบับยืนยันตรงกันว่า ชนชั้นน่านับแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นตอนปลายจนถึงราชวงศ์ถังล้วนสมรสเพื่อรักษา

⁷ เฟิง โหย่วหลัน (冯友兰) นักปรัชญาจีนยุคปัจจุบันตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า “เวลาสำนักหฺงูเอ่ยถึงความสัมพันธ์บุรุษและสตรีก็จะเอ่ยถึงแต่สถานะและบทบาทที่แตกต่างกัน ไม่เคยเอ่ยถึงความรักเลย”, โปรดดู Feng Youlan, (1931), p. 403.

สถานะทางสังคม (Ebrey, 1991, p. 11)⁸ ด้วยเหตุนี้ แม้มารดาของพระนางบูเช็กเทียนจะเป็นราชินิกุลราชวงศ์สุย (隋朝) แต่ด้วยสังคมปิตาธิปไตยนับญาติฝ่ายบิดา ซึ่งเป็นเพียงผู้ดีใหม่ที่ใช้นวัตกรรมและแรงกายได้ไต่จากพ่อค้าสู่ชนชั้นขุนนาง ความประสงค์พระนางบูเช็กเทียนที่จะขึ้นตำแหน่งแทนพระราชินีหวัง (王皇后) ผู้สืบเชื้อสายฝ่ายบิดาจากหนึ่งในห้าสกุลชั้นสูงของราชวงศ์สุยและถึงจึงถูกคัดค้านจากเหล่าเสนาบดีสกุลเก่าชานตงตั้งแต่ต้น กระทั่งกลายเป็นความต่างพริ้วทางชาติกำเนิดให้กลุ่มกบฏหลี่จิ้งเย้อใช้ดึงแนวร่วมจากกลุ่มผู้ดีเก่า

ฝ่ายปฏิปักษ์ในราชสำนักถึงโดยเฉพาะกลุ่มผู้ดีเก่าชาวฮั่นยังมองว่านางแพศยาผู้มีชาติกำเนิดต่ำต้อยดำเนินความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ขัดต่อจารีตสองชุดความสัมพันธ์ ดังคำกล่าวโทะในแถลงการณ์กลุ่มกบฏหลี่จิ้งเย้อ “เคยเป็นนางกำนัลรับใช้พระเจ้าถังไท่จง สร้างรอยมลทินแก่ราชสำนัก ไม่คำนึงถึงศีลธรรม มีความสัมพันธ์พิเศษกับรัชทายาทลับหลังพระเจ้าถังไท่จง หวังได้รับสถานะสำคัญในวังนางแพศยาใช้เสน่ห์ยั่วยวนจนพระราชลุ่มหลงมัวเมาในกามารมณ์” เนื่องด้วยระบบจริยศาสตร์บนจินตภาพแห่งความสมดุลกลมเกลียวอย่างเป็นระบบระเบียบระหว่างบุคคลต่อครอบครัวกับบุคคลต่อรัฐถือความกตัญญูต่อผู้ให้แรกเริ่มเป็นรากแก้วทางคุณธรรมซึ่งอยู่เหนือปัจเจกภาพหรือสิ่งอื่นใด สำนักหฺงจิงเรียกร้องความเคารพในการรับใช้เลี้ยงดูบุพการีที่ต่างจากวิถีปฏิบัติต่อสัตว์ใช้งานและสัตว์เลี้ยง (สุวรรณฯ สถาอานันท์, 2557, น. 40-63) ดังทัศนะของเมิ่งจื่อในบทวันจิง ภาคต้น “การมีสตรีงามและการมีอิสริยยศดี ล้วนไม่พอต่อการคลายความกังวลหม่นหมองได้เลย จักมีก็แต่การทำให้บิดามารดายินดีได้เท่านั้นที่สามารถคลายความหม่นหมองได้” ทั้งยังถือการหลงใหลตามกิเลสปรารถนาของหฺงตางสร้างความอภัยสุดสูให้แก่บุพการีว่าเป็นหนึ่งในห้าลักษณะความอกตัญญู (ปรกรณ์ ลิมปยุสรณ์, 2558, น. 193, 185) ด้วยเหตุนี้ พระนางจึงตกอยู่ในข้อหาว่ายั่วยวนชักนำพระเจ้าถังเกาจงละเมิดหลักความรักแบบมีขีดขั้นของขงจื่อ อกตัญญูต่อบิดาสร้างความมัวหมองแก่ราชสำนัก ทั้งยังละเมิดคุณธรรมของภรรยาที่พึงมีต่ออดีตสามี ด้วยสตรีพึงเป็นหลักแก่สองสกุลโดยการครองตนให้บริสุทธิ์ ดังบัญญัติในบันทึกกรีตบทเขียวเท่อเซิง “ความสัตย์ซื่อคือคุณธรรมของสตรี เมื่อได้เป็นภรรยาของบุรุษ มิแปรเปลี่ยนตลอดชีพ สามีสั้นมิสมรสใหม่” (Yang, 2023b, p. 401) ทว่า การสืบพงศ์พันธุ์คือพันธกิจหลักของการสมรสจึงยกเว้นพรหมจรรย์แก่บุรุษ ดังชนบในโจวอนิจปรกรณ์ บทชั่วฟ้าดินสลาย 《恒》 “การครองพรหมจรรย์เป็นมงคลสำหรับสตรี สตรีพึงมีสามีเดียวตลอดชีพ ทว่า หากสามีดำเนินตามยอมนเป็นภัย” (Yang & Zhang, 2012, p. 296)

ในฐานะ “เพศเมีย” ปันเจาก็เตือนสตรีให้ยอมรับชนบจารีตดังกล่าวในวรรณกรรมเดือนสตรี บทใจเดียว 《专心》 “ใจจดจ่อ หมายถึง จิตมั่นคงตรงมั่นเพียงหนึ่งเดียวไม่มีปันใจสามีสั้นภรรยาที่มีอาจสืบสกุลบุชายบรรพชน จึงมีอาจหลีกเลี่ยงการสมรสใหม่ สำหรับสตรี พึงครองความบริสุทธิ์ สามีสั้นมิพึงสมรสใหม่.....บันทึกกรีตกล่าวไว้ สามีคือสวรรค์ของภรรยา โองการสวรรค์มีอาจฝัน คุณธรรมต่อสามีมีอาจละทิ้ง” คัมภีร์กตัญญูสำหรับสตรี บทนำกำชับหากไม่สามารถรักษาคณธรรมสตรีไว้ได้ จักเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลดผลบุญทำลายบรรยาภาศของบ้าน ทำลายชื่อเสียงเกียรติยศของตนเอง บทคุณธรรมสี่ประการ 《四德章》 จึงบรรจุ

⁸ แม้นแต่พระนางบูเช็กเทียนเองก็อาจปฏิเสธการเมืองทางเพศ ดังกรณีรับสั่งให้น้องชายทั้งสองของปี่เซา (薛绍) ซึ่งเป็นสามีขององค์หญิงไท่ผิงเลิกร้างกับภรรยาด้วยเข้าใจว่ามาจากตระกูลชนชั้นต่ำศักดิ์ แต่เมื่อทราบความภายหลังว่าเป็นราชินิกุลของราชวงศ์ใต้ (南朝) จึงยกเลิกคำสั่ง, โปรดดู Yu Gengzhe, (2021), p. 165.

การครองพรหมจรรย์เป็นอันดับแรกของหนึ่งในสี่คุณธรรมสตรี⁹ และยกเว้นพรหมจรรย์แก่บุรุษในบทครองตน 《广守信章》 โดยอ้างถึงพลังอินหยางซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง สตรีเปรียบดั่งผืนดิน บุรุษเปรียบดั่งผืนฟ้า มีอาจหาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุรุษมีข้อเรียกร้องทางศีลธรรมหลายประการ สตรีมีเพียงข้อเรียกร้องเดียวคือความรักเดียวใจเดียว บุรุษมีเหตุผลในการสมรสใหม่ ซึ่งไม่ใช่จารีตธรรมของสตรี ตลอดจนคัมภีร์หลุนอวี่สำหรับสตรี บทพระียบสตรี 《女论语序传》 และบทดำรงตน 《立身》 ก็ยังให้คำนิยามพรหมจรรย์ไว้ว่า ครองตนจากกันเบี่ยงลัดหัวใจที่บริสุทธิ์ด้วยจิตอันสงบ ไม่คิดแบ่งใจเป็นสอง บทเรียนรี้ดกำชับสตรีให้อยู่เย้าเฝ้าเรือนเป็นหลัก หากจำเป็นต้องออกนอกเรือนพึงปิดบังใบหน้า ก้มหน้ามองเท้า เพื่อป้องกันคนแปลกหน้าเห็นความงามอันจะชักนำให้เกิดความคิณนอกถิ่นนอกทาง บทครองพรหมจรรย์ 《守节章》 ยังคงเน้นความสำคัญของการครองพรหมจรรย์ในฐานะคุณธรรมอันดับแรกของสตรี พึงรักษาความบริสุทธิ์ตั้งน้ำสะอาดทั้งกายใจตราบนิจนิรันดร์ ทั้งท้ายด้วยการยกย่องสตรีผู้ทรงคุณธรรมในอดีตซึ่งได้กลายเป็นแบบอย่างแก่ชนรุ่นหลังมานับพันปี (Wang, 2011, pp. 13, 153, 163-165, 75-76, 81, 98-99)

ทั้งนี้ แม้พระนางบูเช็กเทียนจะมีหนุ่มคนโปรด (男宠 หรือ 面首) ข้างพระวรกายสามหรือสี่คนนับแต่สิ้นพระเจ้าถังเกาจง ได้แก่ เซวียไหวยี่ (薛怀义) นามเดิม เฟิงเสี่ยวเป่า (冯小宝) ค.ศ. 688-695¹⁰ เลิ่นหนันฉิว (沈南璆) (ยังเป็นที่ถกเถียง) ค.ศ. 695-696 สองพี่น้องจางชังจง (张昌宗) และจางยี่จื่อ (张易之) ค.ศ. 696-705 (Meng, 2023, pp. 305-325) ทว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่รวบรวมข้อมูลและบันทึกในสมัยราชวงศ์ถังค่อนข้างบรรยายตามเหตุการณ์ ดังเช่น นิยายอิงพงศาวดารราชวงศ์สุยและถังกล่าวถึงกรณีเฟิงเสี่ยวเป่าเหิมเกริมเข้าออกวังทางประตูใต้ ซึ่งเป็นช่องทางเฉพาะของเสนาบดี ประจันหน้าไม่ยอมถอยให้เสนาบดีชูเหลียงซือ (苏良嗣) จึงโดนตบบ้องหน้าสับตี เมื่อรู้ดุนเข้าฟ้องพระบรมราชชนนีบู กลับโดนตักเตือนให้ประพฤติตามธรรมเนียม (Yuan, 2004, p. 48) หนังสือถึงฉบับเก่าก็ยังเล่าความถึงเมื่อครั้งขุนนางท้องถิ่นติดคดีฉ้อโกงแต่ต้องการโยนความผิดให้ชูเหลียงซือ พระนางกลับทรงรับสั่งให้เจ้าหน้าที่สืบคดีอย่างตรงไปตรงมา ครั้นล้มป่วยก็ทรงประทานหมอลหลวงรักษา ครั้นเสียชีวิตก็ทรงไว้ทุกข์ให้ดังออกกว่าราชการ 3 วัน ในขณะที่เฟิงเสี่ยวเป่าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทจนเวหาสน์จางรุย (明堂) สถานที่ประกอบพระราชพิธีเชื่อมโยงจักรวาลอันศักดิ์สิทธิ์ ประชดที่ไม่ได้รับความโปรดปรานดังเดิม จักรพรรดินีบูก็ทรงรับสั่งให้แม่นมขององค์หญิงไท่ผิงกระทำการลอบสังหาร จวบเมื่อครั้งกลุ่มขุนนางนำโดยจูจิงเจ้อ (朱敬则) กล่าวตักเตือนในท้องพระโรงมิพึงให้สองพี่น้องตระกูลจางมีบทบาทเกินงาม พระนางก็เพียงรับคำ มิทรงกริ้วแต่อย่างใด (Liu, 1975, pp. 1777, 1828, as cited in Han, 2018, pp. 191-192) อันเผยถึงการให้ความสำคัญกับผู้มีความสามารถและเสถียรภาพของราชบัลลังก์เหนือความสัมพันธ์ส่วนตัว

⁹ คุณธรรม 4 ประการสำหรับสตรี ได้แก่ 1. คุณธรรมของสตรี (妇德) ไม่จำเป็นต้องมีความสามารถโดดเด่นเฉลียวฉลาดเลิศล้ำ ขอเพียงจงรักภักดีครองพรหมจรรย์ ดำรงตนตามระเบียบแบบแผน สงบเสถียรเยือกเย็นและมีความละเอียดใจ 2. รูปลักษณ์ของสตรี (妇容) ไม่จำเป็นต้องสวยสดงดงามสามเฝ้าอารมณ์วิจิตรตระการตา ขอเพียงแต่งกายเรียบร้อยสะอาดสะอ้าน สะอาดเป็นนิจ ทว่าร่างไร้คราบสกปรก 3. วาจาของสตรี (妇言) ไม่จำเป็นต้องเจเนจัดจ้านรจจาเปี่ยมด้วยวาทศิลป์ ขอเพียงรู้จักเลือกใช้ถ้อยคำให้ถูกกาลเทศะตามจารีต เอ่ยวาจาเฉพาะจำเป็น 4. การงานของสตรี (妇功) ไม่จำเป็นต้องมีฝีมือประณีตเหนือใคร ขอเพียงมุ่งมั่นในการเย็บปักถักร้อย ประกอบอาหารสดร้อนรับแขกบ้านแขกเรือน

¹⁰ คณะภิกษุที่นำโดยเฟิงเสี่ยวเป่า เป็นผู้ค้นพบตำนานพระวิสูตรฉบับธรรมเกษม 《大云经》 บท 4 ซึ่งเล่าถึงนางเทพธิดาฟ้าธรรมจากตาดอกจนได้ไปเกิดเป็นจักรพรรดินีครองดินแดนกว้างใหญ่ และจัดให้มีการเรียบเรียงด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ภายใต้ชื่ออรรถาธิบายธรรมเกษม 《大云经疏》 เผยแพร่สู่สาธารณะ, โปรดดู Ch'en Kenneth, (1972), p. 218 และ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, (2536), น. 146.

แม้ราชวงศ์ถังจะได้รับการกล่าวขานในฐานะยุคสมัยแห่งการเปิดกว้างด้านความสัมพันธ์ และมีงานศึกษาจำนวนมากไม่น้อยที่ลงความเห็นว่า อิทธิพลของวัฒนธรรมชนชาติหู (胡族) ส่งผลให้แนวคิดริกาษาพรหมจรรย์ในสมัยราชวงศ์ถังอ่อนกำลังลง สังคมไม่มีใครให้ความสำคัญกับการหย่าร้างและการสมรสใหม่ โดยยกกรณีศึกษาของหวังโซ่วหนัน (Wang, 1982) เรื่องการสมรสใหม่ขององค์หญิงในสมัยราชวงศ์ถัง จำนวน 27 พระองค์ (สมรส 3 ครั้ง 3 พระองค์) จากทั้งหมด 210 พระองค์ แต่การสำรวจจารึกบนแผ่นป้ายหินสลักหน้าสุสานจากหนังสือรวบรวมแผ่นป้ายหินสลักหน้าสุสาน 《唐代墓志汇编》 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ดีสกุลเก่าซึ่งมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยราชวงศ์ถังนั้น ยังคงพบจำนวนสตรีหม้ายสิ้นสามีครองพรหมจรรย์ 264 ราย ทั้งปรากฏข้อความสวดดีการครองพรหมจรรย์ อาทิ พรหมจรรย์ทรหด (苦节) พรหมจรรย์บริสุทธิ์ (清洁) จิตพรหมจรรย์ (贞心) ขาวสะอาดดุจแสงจันทร์ (皎洁) ขาวสะอาดดุจน้ำค้างแข็งจวบเกษาว (霜雪) เป็นต้น ขณะที่สตรีหม้ายสมรสใหม่มีสัดส่วนเพียง 3.8% ของจำนวนสตรีหม้ายที่ครองพรหมจรรย์ พร้อมข้อความอธิบายเหตุแห่งการสมรสใหม่ว่า เป็นการคล้อยตามความประสงค์ของลุง อา พี่ชายหรือผู้อาวุโสบุรุษ (Mao, 2000, pp. 33-36) เช่นเดียวกับจารึกบนแผ่นป้ายหินสลักหน้าสุสานนางหยิง (杨氏) ผู้เป็นมารดาของพระนางบูเช็กเทียนที่ระบุว่า การสมรสแต่ละครั้งล้วนดำเนินตามความประสงค์ของบิดาและราชา ทั้งยังปรากฏการแยกสุสานของสตรีหม้ายที่สมรสใหม่ ไม่ฝังร่วมกับสามีคนใด¹¹ ตลอดจนปรากฏการออกบวชเป็นภิกษุณีของสตรีหม้าย อันเป็นหลักฐานยืนยันถึงบทบาทของพุทธศาสนาในฐานะที่พึ่งพิงสุดท้ายทั้งด้านเศรษฐกิจและจิตใจของหญิงหม้ายสกุลเก่าชนชั้นขุนนางในสมัยราชวงศ์ถัง (ศิริวรรณ วรชัยยุทธ, 2564, น. 314-321) นอกจากนี้ เมื่อทบทวนกฎหมายราชวงศ์ถัง 《唐律疏义》 ที่ตราขึ้นในยุคเจินกวน พบว่าการที่พระเจ้าถังไท่จงสนับสนุนให้สตรีหม้ายที่ยังสาวอยู่สมรสใหม่นั้น ด้วยปัจจัยเชิงมหภาคที่ต้องการเพิ่มจำนวนประชากร และปัจจัยเชิงจุลภาคที่คำนึงถึงข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของสตรีหม้ายเป็นสำคัญ (Zhang, 2024, p. 232; Mao, 2000, pp. 33-34) ทว่า นโยบายของราชสำนักถึงตอนกลางต่อการสมรสใหม่ของสตรีหม้ายเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงในรัชสมัยพระเจ้าถังเต๋อจง (唐德宗) ซึ่งทรงเห็นว่าสตรีหม้ายพึ่งพิงสักรวม แม้ขณะอยู่ภายในเรือนก็มีพึงสวามิภักดิ์สิด การแต่งกายอย่างเรียบง่ายไม่ประดับประดาจึงจะสอดคล้องกับชนบจาริต อีกทั้งนับแต่ราชสำนักพระเจ้าถังเสียนจง เป็นต้นมาแทบไม่พบองค์หญิงสมรสใหม่ กระทั่งมีการออกกฎหมายห้ามองค์หญิงหม้ายที่มีโอรสธิดาแล้วขอสมรสใหม่ในราชสำนักพระเจ้าถังซว่งจง (唐宣宗) (Zhao, 1979, pp. 70-71, as cited in Zhang, 2024, p. 231)

จึงอนุมานได้ว่าวรรณกรรมสอนสตรีที่นิพนธ์โดยชนชั้นนางสตรีในราชสำนักถึงสวนจงและถังไต้จงน่าจะส่งอิทธิพลต่อจารีตครอบครัวของกลุ่มผู้มีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (โดยเฉพาะสกุลเก่าชาวฮั่น) ซึ่งได้รับการศึกษาตามแบบฉบับสำนักหฺรู่ในสมัยราชวงศ์ถังตอนกลางและสมัยราชวงศ์ถังตอนปลายไม่มากนักน้อย อีกทั้งช่วงเวลานิพนธ์ยังคาบเกี่ยวกับการเรียบเรียงพงศาวดารราชวงศ์ถังอันยิ่งใหญ่ รวมถึงการรวบรวมและบันทึกข้อมูลสำหรับนิพนธ์หนังสือราชวงศ์ถังฉบับเก่า ซึ่งคาดว่ามีแนวโน้มจะมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างภาพอภิปรัชญา

¹¹ การศึกษาจารึกหินสลักหน้าสุสานในราชวงศ์ถังของเจ้า (Zhao Pu, 1979) พบว่า ในบรรดาสตรีที่นับถือพุทธศาสนา (รวมถึงนางหยิง มารดาของพระนางบูเช็กเทียน) จำนวน 194 ราย เป็นสตรีหม้าย 137 ราย (ครองสัดส่วน 70.6%) ไม่ใช่สตรีหม้าย 40 ราย ไม่ชัดเจน 17 ราย แม้จะมีสตรีหม้ายชนชั้นน่านับถือสำนักเต๋าอยู่บ้าง ด้วยเชื่อว่าจะสามารถบำเพ็ญตนจนเป็นนางเทพธิดาซึ่งมีสถานะเทียบเท่าเทพเจ้าบุรุษในโลกหลังความตาย แต่ยังมีน้อยกว่าสตรีหม้ายผู้ปวารณาตนเป็นพุทธศาสนิกชนอยู่มาก, โปรดดู Zhang Guogang, (2024), p. 226.

ของพระนางบูเช็กเทียนอยู่บ้าง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากถ้อยความเริ่มต้นบทสารบัญคัมภีร์กัถ์ญู 《进女孝经表》 ที่ย้ำเตือนให้ผู้เป็นภรรยา นับแต่พระราชินีจนถึงสตรีสามัญชนครองพรหมจรรย์ด้วยความเคารพกตัญญูต่อพระสวามีและสามีตามจักรวาลทัศน์อันหยั่งดำรับใจวอนนิจภรณ์ เนื่องเพราะ “วิถีสามีภรรยา คือจุดเริ่มต้นของทุกชุดความสัมพันธ์” (Wang, 2011, p. 154) อันเป็นการสร้างบรรทัดฐานคู่ขนานกับเรื่องเล่าของพระนางบูเช็กเทียนผู้ถูกประเมินว่าไม่ดำรงจิตที่รู้จักกระษัณย์ (恭敬之心) ด้วยดำเนินชีวิตส่วนตัวเพื่อความอยู่รอดและช่วงชิงอำนาจทางการเมืองด้วยเจตนาส่วนตนในช่วงต้น และเพียงเพื่อประสบการณ์ในเชิงปัจเจกบุคคลโดยไม่มีวัตถุประสงค์ในเชิงปฏิบัติทั้งการสืบสกุลหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจของสกุลฝ่ายบุรุษในช่วงปลาย อันถือเป็น การบั่นทอนเสถียรภาพของราชสำนักถึงและเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแก่สังคมถึง

6.3 นางบูเช็กเทียนอำมหิต (以虺蜴为心)

พงศาวดารถึงอันยิ่งใหญ่ บทอำมหิต 《酷忍》 บรรยายถึงความอำมหิตต่อกรณีกำจัดศัตรูหัวใจของพระนางบูเช็กเทียนไว้ว่า “เมื่อแย่งชิงตำแหน่งพระราชินีสำเร็จก็สั่งกักขังพระราชินีหวังและพระสนมเขียวชู่ (萧淑妃) ไว้ท้ายตำหนักใน ครั้นพระเจ้าถังเกาจงเสด็จเยี่ยมและมีพระราชประสงค์เปลี่ยนชื่อคุกว่า สถานกลับใจ (回心院) ความทราบถึงพระราชินีบูจึงสั่งลงทัณฑ์โดยคนละร้อยที่ ตัดมือตัดเท้าและเอาร่างลงไปดองเหล้า” (Heng, 2023, p. 25) ไม่ว่ารายละเอียดของเหตุการณ์ดังกล่าวจะจริงเท็จประการใด แต่เราก็พบข้อกล่าวหาทำนองนี้ในคำแถลงการณ์ของกบฏหลี่จื๊งเยื่อเช่นกัน “พระสนม ตลอดจนนางกำนัลในพระเจ้าถังเกาจงต่างโดนนางทำร้ายด้วยความอิจฉาริษยา มียอมเห็นใครได้ดี ประทุษร้ายพระราชินีองค์ก่อน หมายถึงตำแหน่งด้วยหัวใจดุร้ายดุจงูพิษ และอุปนิสัยดุร้ายดุจสัตว์ป่า” ซึ่งหากเราย้อนพินิจตัวบทวาทกรรมสำนักกัถ์จะเข้าใจได้ว่าเรื่องเล่าอำมหิตในพื้นที่ชีวิตส่วนตัวของพระนางบูเช็กเทียนนั้น มีมูลฐานจากการไม่เคารพต่อภรรยาเปรียบครอบครัวที่บันทึกไว้ ฉบับต้าไต้ บทพื้นฐานชีวิต 《本命》 บรรจุ “ความซื่อฉลาด” ลงในเจ็ดข้อหาหย่าร้าง¹² ทั้งยังได้รับการสืบทอดเรื่อยมาจนถึงรัชสมัยพระเจ้าถังสวนจง ดังคัมภีร์กัถ์ญูสำหรับสตรี บทลัทธิห้าประการ 《五行章》 บรรจุความหึงหวงอิจฉาริษยาไว้ในลำดับแรกของเจ็ดข้อหาหย่าร้าง บทนำย้ำเตือนให้คงความอ่อนโยนนุ่มนวล (温和) และรูปลักษณะที่น่ามองแม้จะได้รับการเมินเฉยจากสามี บทปรีชาญาณ 《贤明章》 กล่าวถึงบทบาทของภรรยาที่ดี ด้วยการยกตัวอย่างพระสนมฝิ่นจี (樊姬妃) แห่งยุควสันตสารทที่เตือนพระเจ้าฉู่จ้าว (楚庄王) อย่าได้ไวใจขุนนางที่มีความสามารถแต่ไม่จงรักภักดี ทั้งยังสรรหาและบ่มเพาะสตรี 11 ปีกจนได้ผู้มีความสามารถกว่าพระนาง 2 คน และมีความสามารถเสมอพระนาง 7 คน เพื่อถวายงานรับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าฉู่จ้าว แม้จะแจ้งแกล้งว่าอาจได้รับความสนพระทัยจากพระเจ้าฉู่จ้าวน้อยลงก็ตาม ตลอดจนคัมภีร์หลุนอู่สำหรับสตรี บทสามี 《事夫章》 ก็ยังย้ำถึงคุณลักษณะของ “เมียในอุดมคติ” ตามบัญญัติของบันทึกกัถ์ “สามีคือสวรรค์ของภรรยา สามีตั้งตรงในจริยธรรม ภรรยาอ่อนโยนนุ่มนวล นี่คือนิยามแห่งธรรมชาติ” (Wang, 2011, pp. 162, 153, 160, 88) อันแสดงถึงความพยายามจำกัดสิทธิทางอารมณ์ของเพศเมียในระดับจิตใต้สำนึก

¹² เจ็ดข้อหาหย่าร้างในบันทึกกัถ์ ได้แก่ 1. ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ 2. ไม่มีบุตรชาย 3. มีชู้ 4. ซื่อฉลาด 5. ป่วยหนัก 6. พุดมาก 7. ขโมยสิ่งของ, โปรดดู ศิริวรรณ วรชัยยุทธ, (2559), น. 255.

นอกจากนี้ การกำจัดศัตรูทางการเมืองนับแต่พระนางบูเช็กเทียนร่วมบริหารรัฐกิจคู่บัลลังก์พระเจ้าถังเกาจง โดยเฉพาะสกุลหลี่เกือบทั้งหมด (Hu, 2024, p. 167) ได้สร้างความชอบธรรมให้กลุ่มกบฏหลี่จื๊อเย่อิงตั้งแนวร่วมจากกลุ่มราชินิกุลสกุลหลี่ ดังถ้อยความกล่าวร้ายในท่อนท้ายย่อหน้าแรกของแถลงการณ์ “ลอบปลงพระชนม์พระราชา วางยาพิษมารดา สังหารพี่สาว พี่ชาย เทพยาฟ้าดินแลราชภรรยาอันซ่งซ่ง ……ส่งเสริมญาติพี่น้องตระกูลโจรขึ้นรับตำแหน่งสำคัญในราชการ” ทั้งนี้ หากย้อนดูเนื้อความในหนังสือฉบับเก่าจะพบว่าแม้องค์ชายหลี่หิงจะมีปัญหาสุขภาพรุนแรงตั้งแต่ทรงพระเยาว์และมีความตึงเครียดกับพระมารดาด้วยอาทรต่อธิดาของพระสนมเซียวชู่ แต่สองธีรราช (二圣) ก็ทรงเห็นแก่ปรีชาชาญจึงทรงรับสั่งให้ร่วมประทับฟังขณะออกวาราชการด้วยทุกครั้ง ภายหลังสิ้นพระชนม์ก็พระราชทานสมัญญานามว่า ราชเจ้าผู้กตัญญู (孝敬皇帝) และประกอบราชพิธีระดับเดียวกับพระราชา แม้มีบันทึกขึ้นครองราชย์ (Liu, 1975, pp. 2829, 829, 2830, as cited in Wang, 2021b, pp. 23, 31) สำหรับพระราชโอรสองค์รองนั้น แม้หนังสือฉบับเก่า บทพระลี้กถึงรัชทายาทเสียน 《章怀太子贤传》 จะกล่าวถึงความบาดหมางกรณีหลี่เสียนเชื่อคำร่ำลือในวังหลวงว่า ผู้ให้กำเนิดที่แท้คือพระมาตุจฉาซึ่งการสันนิษฐานยังเป็นปริศนา อันนำไปสู่การตั้งกลุ่มนักวิชาการประชันกลุ่มบัณฑิตประตูเหนือ (北门学士) ของพระบรมราชชนนี จนมีอันสิ้นชีพในแดนไกลที่ถูกเนรเทศจากข้อหาสะสมยุทโธปกรณ์โดยเจตนาภกฏ แต่ไม่ได้ระบุว่าเป็นประสงค์ของพระนางบูเช็กเทียน (Liu, 2011, p. 2327, as cited in Hu, 2024, p. 156) ส่วนกรณีพี่ชายต่างมารดาทั้งสองซึ่งแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองโดยแอบอ้างสกุลบูนั้น พระนางได้ออกอุบายให้ตกอยู่ในข้อหาเจตนาลอบปลงพระชนม์ด้วยการถวายเครื่องเสวยผสมยาพิษโดยให้ธิดาของพี่สาวร่วมมารดาซึ่งเป็นนางในของพระเจ้าถังเกาจงรับเคราะห์แทน ภายหลังสำเร็จโทษบูเหวยเหลียง (武惟良) และบูไหวยุ่น (武怀运) พระนางบูเช็กเทียนก็เปลี่ยนชื่อสกุลของพี่ชายทั้งสองเป็นฟู่ (虢) อันมีนัยยะถึงงูพิษ (虺蛇) อย่างไรก็ตาม บทประวัติอำมหิต 《酷吏传》 ได้ลงความเห็นอย่างตรงไปตรงมาต่อคดีทางการเมืองกว่า 20 คดี เกี่ยวโยงกว่าหลักพันชีวิตว่าเป็นการกำจัดศัตรูทางการเมืองเพื่อความมั่นคงของราชบัลลังก์ (Wang, 2021b, pp. 123-124)

กลุ่มกบฏหลี่จื๊อเย่อิงมีอาจบรรจู้หานักปกครองอำมหิตเพื่อโค่นล้มพระนางบูเช็กเทียนได้ หากไม่มีอุดมคติเรื่องวิญญูชนนารัฐมารองรับ ในโลกทัศน์ของสำนักหฺร มนุษย์มีสถานะสูงกว่าสรรพสิ่งโดยธรรมชาติ จึงมีพิตักเป็นทาสของอารมณ์ฝ่ายต่ำเช่นสัตว์เดรัจฉานทั่วไป ดังคำกล่าวของสวีจื่อ บทราชาธิปไตย 《王制》 “น้ำและไฟมีพลังแต่ปราศจากชีวิต เหล่าพืชพรรณมีชีวิตแต่ปราศจากปัญญา นกกาสาสัตว์แม้จะมีปัญญาแต่ปราศจากพันธะภาวะ มีแต่มนุษย์ชาติเท่านั้นที่มีพลัง ชีวิต และพันธะภาวะ จึงดำรงสถานะสูงสุด” (Lou, 2023, p. 156) การปกครองจึงพึงดำเนินด้วยมนุษยธรรมเพื่อครองสารัตถะแห่งความเป็นมนุษย์เอาไว้ ซึ่งมนุษยธรรมมีนิยามถึงความรักความเมตตาและความอาทรห่วงใยระหว่างชีวิต ดังคำกล่าวของเมิ่งจื่อ บทหลี่โหลว ภาคปลาย “วิญญูชนดำรงจิตด้วยมนุษยธรรมและดำรงจิตด้วยจารีตธรรม อันมนุษยธรรมก็คือการรักมนุษย์ การมีจารีตธรรมก็คือการนับถือมนุษย์ ผู้ที่รักมนุษย์ มนุษย์ย่อมรักตอบ ผู้ที่นับถือมนุษย์ มนุษย์ย่อมนับถือตอบ” เมิ่งจื่อไม่สนับสนุนให้ราชาดำเนินการปกครองตามวิถีแห่ง “เดชานุภาพ” (霸道) ที่เน้นความเด็ดขาดและใช้กำลังเป็นหลัก แต่พยายามโน้มน้าวให้ดำเนินตามครรลองวิถีแห่ง “ธรรมราชานุภาพ” (王道) ดังปรากฏในบทกษุณโฉว ภาคต้น 《公孙丑上》 “ผู้ที่ใช้กำลังอำนาจสยบผู้คน ใช้อำนาจของพวกเขาเหล่านั้นจะสยบยอม หากเป็นเพียง

เพราะพลกำลังไม่อาจต้านทานได้เท่านั้นเอง ผู้ใช้จรรยาธรรมสยบผู้คน ใจของพวกเขาเหล่านั้นย่อมยินดีและยอมสยบโดยแท้” (ปกรณัม ลิมปุนสฺรณ, 2558, น. 183, 62) อันเป็นการสืบทอดจินตภาพ “ราชาปราชญ์” (圣王) ของขงจื้อซึ่งมองว่าหัวใจแห่งความเป็นธรรมมิใช่ความเมตตาอย่างไร้เงื่อนไขไร้ขอบเขต แต่เป็นการตอบสนองอย่างเหมาะสม ซึ่งมีใช้อำนาจบั่นทอนที่มาจากอาวุธแหลมคมและโทษทัณฑ์ที่เข้มงวดรุนแรง จึงพยายามเสนอให้ผู้ปกครองใช้เครื่องมือทางวัฒนธรรมกล่อมเกล้าผู้คนด้วยความละมุนละม่อม พยายามทำตนเป็นสายลม มิใช่ปลายดาบ (สุวรรณา สถาอานันท์, 2559, น. 60-70) ทั้งยังระบุให้การไม่เน้นสั่งสอน แต่เน้นประหาร เป็นหนึ่งในความชั่วร้ายทั้งสิ้น (Yang, 2023a, p. 327) และโน้มน้าวให้ผู้ปกครองดำรงตนบนความเที่ยงธรรมในบทการเมือง 《为政》 “วิญญูชนปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยเสมอภาค แต่ไม่เล่นพรรคเล่นพวก เสี่ยวเหรินเล่นพรรคเล่นพวก แต่ไม่ปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยเสมอภาค” (สุวรรณา สถาอานันท์, 2562, น. 321) จึงจะนำสู่ชุมชนแห่งมนุษยธรรมที่มี “คุณธรรมเป็นพื้นฐานแห่งรัฐ” ในอุดมคติตามแบบแผนของวสันตสารทปกรณัม บทนางโจว เซียงกงปีที่ 24 (Guo & Cheng, 2024, p. 1355) ซึ่งราษฎรโอนอ่อนผ่อนตามด้วยประจักษ์ในพลังคุณธรรมของพระราชา จนความราบรื่นร่มเย็นแผ่ผ่านถ้วนทั่วเขตแดนดังคูดผู้คนห่างไกลที่มีความสามารถย้ายมาลงหลักปักฐาน

บนพื้นฐานอุดมคติวิญญูชนนำรัฐดังกล่าว ชื่อหม่าเซียนจึงเปิดบทตำนานอำมหิต 《酷吏列传》 ในบันทึกประวัติศาสตร์ด้วยคำสอนของขงจื้อในหลุนอวี่ บทการเมืองว่า “นำราษฎรโดยการเมือง สร้างระเบียบด้วยโทษทัณฑ์ ราษฎรจะละเว้นแต่ไร้ความละอาย นำราษฎรโดยคุณธรรม สร้างระเบียบด้วยจารีต ราษฎรไม่เพียงมีจิตที่รู้จักละอายต่อความชั่ว (羞耻之心) แต่ยังยอมตามด้วยใจ” (Li, 2013, p. 1389) ด้วยเหตุนี้ เมื่อวรรณกรรมเป็นผลผลิตของชนบทอันเป็นเอกลักษณ์ เรื่องเล่าการกำจัดศัตรูหัวใจและศัตรูการเมืองอย่างปราศจากจิตที่รู้จักสะทกสะท้าน (恻隐之心) ของพระนางบูเช็กเทียนจึงมีอาจหลีกเลี่ยงการถูกจารึกลงบทอำมหิตสุดดกกลั่นของพงศาวดารถึงอันยิ่งใหญ่ และบทประวัติอำมหิตของหนังสือถึงฉบับเก่าแก่เช่นผู้ปกครองบุรุษในอดีตที่ต่างมีข้อจำกัดในตนเองภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองและบริบททางสังคมวัฒนธรรมแวดล้อม

7. สรุปผลการวิจัย

ผู้นำบรรพชนชาวจีนอันแห่งยุคต้นประวัติศาสตร์ตระหนักถึงความสำคัญของกฎหมายและอุดมการณ์ ในฐานะปัจจัยหนุนนำให้กองกำลังติดอาวุธมีประสิทธิภาพสูงสุด ทว่า การมุ่งบังคับใช้โทษทัณฑ์จนเกิดการลุกฮือของชนชั้นแรงงานผู้ถูกกดขี่ในปลายราชวงศ์ฉิน ยังเหตุให้ชนชั้นนำในสมัยราชวงศ์ฮั่นเห็นพ้องต้องกันว่าการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผ่านจริยศาสตร์ต่างตอบแทนโดยการกล่อมเกล้าคุณธรรมที่มีเป้าหมายสูงสุดอยู่บนโลกนี้ตามแบบแผนสำนักหลูทอปปโจทย์ระบบศักดินาราชานิปไตยภายใต้สังคมปิตาธิปไตยมากที่สุด ในบรรดาร้อยสำนักแปลงภูมิ (Lattimore, 1962, pp. 396-399) สำนักเต๋า (道家) แม้จะได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่ราษฎร แต่ก็สูญเสียบทบาททางความคิดในกลุ่มชนชั้นนำนับแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นตอนต้น เมื่อพระเจ้าฮั่นอู่ตี้ (汉武帝) น้อมรับข้อเสนอของต่งจิงซู “ละทิ้งร้อยสำนัก น้อมนำศิลปวิชาหลูสำนักเดียว” (Zhang & Xie, 2009, p. 8; Ban, 1975, p. 2523, as cited in Dong, 2011, p. 63) การกำหนดให้ผู้รับราชการเจนจบในวรรณกรรมสำนักหลูได้รับการสานต่อถึงราชสำนักสุย ดังบันทึกราชวงศ์สุย 《隋书》 “คำสอนสำนักหลูร้อยราชาได้รับประโยชน์ ล้วนดำเนินตามครรลอง” (Wei & Linggu, 1973, p. 1705, as cited in Yu, 2013,

p. 39) แม้พระเจ้าสุยเหวินตี้และพระเจ้าสุยหย่งตี้จะทรงสนับสนุนการออกบวช และจัดให้มีการสังคายนา คัมภีร์พุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก แต่ก็ทรงยึดระเบียบแบบแผนของอุดมรัฐสำนักหู่เป็นหลักการปกครอง ทั้งยังกำหนดให้ปรัชญาการเมืองสำนักหู่เป็นเนื้อหาหลักในการสอบรับราชการ (Zhang, 2011, p. 37)

จวบยุคราชวงศ์ถังตอนต้น แม้สกุลหลี่ซึ่งมีเชื้อสายผสมชนเผ่าเซียนเปย (鲜卑族) จะอ้างการสืบเชื้อสาย จากเทพเหลาจื่อ ด้วยหวังเสริมบารมีเรียกศรัทธาจากราษฎรชาวยุ่่น พระเจ้าถังเกาจู่จึงเริ่มจากการให้ราชินิกุล และขุนนางศึกษาคัมภีร์เหลาจื่อ แต่ด้วยค่านึงถึงเสถียรภาพในการปกครองก็ทรงรับสั่งให้ราชินิกุลและขุนนาง ศึกษาปรัชญาสำนักหู่ จัดตั้งสำนักวิชาหู่ และกำหนดให้มีพิธีบูชาวัดสำนักหู่สี่ฤดูกาลเป็นประจำทุกปี แม้พระเจ้าถังไท่จงจะบรรจุคัมภีร์สำนักเต๋าเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาสอบเข้ารับราชการ (ซึ่งได้รับการสืบทอด ถึงสมัยสองอีรราช) ทั้งทรงพระราชทานวัดหลงฝู (宏福寺) ให้พระภิกษุสวนจิ้ง (玄奘) ดำเนินการแปล พระไตรปิฎกที่นำกลับมาจากอินเดียเป็นระยะเวลา 19 ปี (Zhang, 2011, p. 40) ตลอดจนสร้างวัดประจำ ทุกเมือง แต่พระองค์ก็ทรงเลือกใช้ขุนนางสำนักหู่ในการบริหารรัฐกิจ การประชุมข้อราชการในราชสำนักต่างมี การอ้างถึงหลักการปกครองของสำนักหู่ โปรดยให้มีการสังคายนาวรรณกรรมคลาสสิกสำนักหู่ในชื่อห้าคัมภีร์ แห่งความเที่ยงธรรม 《五经正义》 (Liu, 1975, pp. 4940-4941, as cited in Wang, 2021a, p. 12) ด้วยทรงมีพระราชดำริต่อแบบแผนการปกครองว่า “สิ่งที่ข้าพเจ้าพอใจในเวลานี้ มีเพียงวิถีของเหยาซุ่น คำสอน ของขงจื่อตามราชวงศ์โจวเท่านั้น เปรียบดั่งนกมีปีก เปรียบดั่งปลาพึ่งพาน้ำ ขาดแล้วต้องตาย มีอาจไม่พึง” (Xie, 2003, p. 331) และแม้พระนางบูเช็กเทียนจะมีความสนพระทัยในพุทธศาสนาด้วยอิทธิพลจากมารดา และวาทกรรมที่เอื้อต่อการครองราชบัลลังก์ จึงเลื่อนสถานะให้อยู่เหนือสำนักเต๋ากายหลังการขึ้นครองราชย์ กระทั่งเกิดการสร้างวัดนับพันแห่ง การออกบวชนับแสนรูป การแปลพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมาก (Liu, 1975, pp. 121, 2886, as cited in Wang, 2021a, pp. 28, 41) แต่พระนางก็ยังคงให้ปรัชญาสำนักหู่ดำรงสถานะ เนื้อหาหลักในการสอบเข้ารับราชการ ทั้งยังประกาศยกเลิกการศึกษาปรัชญาสำนักเต๋าในปี ค.ศ. 693 รับสั่งให้ ขุนนางหันมาศึกษาหลักปฏิบัติขุนนาง 《臣軌》 ที่พระนางทรงเรียบเรียงจากวรรณกรรมสำนักหู่ โดยเน้น เนื้อหาด้านความกตัญญูที่บุตรธิดาพึงมีต่อบิดามารดา ความจงรักภักดีที่ขุนนางพึงมีต่อราชา ตลอดจนเมตตา ธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตที่ ขุนนางพึงมีต่อราษฎร (Si, 1956, p. 6490, as cited in Yu, 2013, p. 43) จวบถึงสมัยพระเจ้าถังจงจงก็มีพระราชดำริให้หลี่ซู่ (李恕) ประพันธ์บทวิธิปริชา 《戒子拾遗》 เพื่อเป็น แผนการศึกษาแก่นุชนรุ่นหลัง โดยกำหนดให้ทั้งบุตรธิดาอายุ 7 ปี ล้วนร่ำเรียนคัมภีร์กตัญญูและหลุนอี่ว ซึ่งจากการสำรวจจารึกบนป้ายหินสลักหน้าสุสานราชวงศ์ถังยืนยันว่า บุรุษธิดาตระกูลขุนนางเมื่ออายุ 15 ปี ต่าง แรกนในคัมภีร์กตัญญู คัมภีร์หลุนอี่ว รัฐตำนานปรณ โฉวนิจปรณโดยทั่วกัน (Zhang, 2024, pp. 158-159) กระทั่งปรากฏการประพันธ์วรรณกรรมสอนสตรีสำนักหู่ในสมัยพระเจ้าถังสวนจงและพระเจ้าถังไต้จงในกาลต่อมา

ความเป็นมาข้างต้นบ่งชี้ว่า แม้การกดขี่ชนเผ่าของชนชั้นสูงชาวยุ่่นในยุคราชวงศ์จินจะก่อให้เกิดการ ลุกขึ้นสู้ตั้งตนเป็นใหญ่และนำรัฐจินสู่ความแตกแยกทางสังคมอันยาวนาน ชนชั้นนำอันไม่รักษาริชา ราษฎรอัน สูญเสียความศรัทธาในสำนักหู่ ทุกชนชั้นหันหน้าพึ่งพิงสำนักเต๋าและเปิดใจรับพุทธศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรม ต่างถิ่นผ่านการปะทะสังสรรค์จนเกิดการยอมรับปรับใช้สามแนวคิดในสมัยราชวงศ์ถัง (Ebey, 2010, pp.

86-105) แต่ก็มีได้ส่งผลให้สถานะอุดมการณ์แห่งรัฐ (State Ideology) ของสำนักหลัณคลอน และแม้สังคมพหุวัฒนธรรมของจักรวรรดินานาวิสาสะ (Cosmopolitan Empire) จะเปิดโอกาสให้สตรีมีพื้นที่สาธารณะจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนหลีกเลี่ยงการถูกคลุมถุงชนตามประสงค์ของผู้อาวุโสด้วยการละทางโลกบวชเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาหรือนักพรตหญิงในศาสนาเต๋า แต่จารีตครอบครัวยังปรากฏอยู่ การดำเนินชีวิตส่วนตัวและชีวิตสาธารณะของพระนางบูเช็คเทียนด้วยความเชื่อในการเปลี่ยนแปลงชะตาชีวิตจึงถูกประเมินในฐานะภัยความมั่นคงแห่งรัฐในอุดมคติของชนชั้นนำผู้สมนาทานสำนักหรืออย่างสุจริตใจบนความเชื่อในระเบียบอันสมบูรณ์แบบของจักรวาลซึ่งอยู่เหนืออำนาจมนุษย์ที่จะกระทำการเปลี่ยนแปลงใดใดทั้งเป็นภัยคุกคามของฝ่ายปฏิปักษ์ทางการเมืองที่แอบอ้างพลังทางศีลธรรมเพื่อยับยั้งพลังเชิงทำลายโครงสร้างอำนาจเดิม ชนชั้นนำในราชสำนักถึงผู้ควบคุมแบบแผนทางสังคมจึงใช้วรรณกรรมเป็นอาวุธทางการเมืองสร้างมาตรฐานสตรีในอุดมคติผ่านวรรณกรรมสอนสตรีคู่ขนานกับการสร้างภาพลักษณ์ของพระนางบูเช็คเทียนให้ติดตรึงเป็นมายาคติในข่ายโยความทรงจำร่วมผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์และวรรณกรรมหลากหลายประเภท ดังความเรียง 《宣都内人传》ของหลี่ซ่งเหวิน (李尚穩) กวีสกุลหลี่ในสมัยพระเจ้าถังอู่จง (唐武宗) และพระเจ้าถังจงจงซึ่งประนามชีวิตสาธารณะและชีวิตส่วนตัวของพระนางบูเช็คเทียนไว้อย่างกระชับครอบคลุมว่า “บัลลังก์ของบูเช็คเทียนนั้นได้มาไม่ถูกต้อง นามไม่เที่ยง เมื่อมีมาแต่ตำหนักในก็ไม่ใช่ไรรัฐกิจ ไร้ความเคารพต่อสกุลหลี่ ทำลายระบบการปกครอง ประชาชนทั่วหล้าไม่เคารพรัก สังคมไม่สงบสุข”¹³

8. อภิปรายผลวิจัย

อาจด้วยบริบททางภูมิวัฒนธรรมจากถิ่นกำเนิดและเติบโตในอาณาบริเวณวัฒนธรรมหย่งเส้า (仰韶文化)¹⁴ จุดเริ่มต้นของสังคมมาตาธิปไตยของบรรพชนชาวจีนต้นยุคหินใหม่ (Zhang, 2015, p. 5; Jian, 2006, pp. 3-5) กอปรกับการบ่มเพาะวิชาความรู้จากมารดาและคัดลอกตำราถวายงานรับใช้พระเจ้าถังไท่จงจนได้รับการกล่าวขานว่า “อ่านหนังสือหมื่นเล่ม” ตลอดจนการติดตามบิดาออกราชการจนได้รับการกล่าวขานว่า “เดินทางพันลี้” หล่อหลอมจิตใจอันแข็งแกร่งไม่ย่อถอย ทั้งห้าวหาญ ดังกรณีปราบพยศม้าบรรณาการ¹⁵ จึงทำให้พระนางบูเช็คเทียนไม่ยี่หระต่อ “คำเตือน” ของปิ่นเจาที่ย้ำสตรีให้มีสำนึก “ถ่อมตน” ในวรรณกรรมเตือนสตรี บทเคารพคล้อยตาม “พื้นฐานแห่งการขัดเกลาดนอยู่ที่ความเคารพบนอบ อยู่ร่วมกับผู้แข็งแกร่งด้วยรู้จักหลบหลีก

¹³ 武后篡既久，颇放纵，耽内习，不敬宗庙。四方日有叛逆，防御不暇。

¹⁴ วัฒนธรรมหย่งเส้าขึ้นต่อลุ่มแม่น้ำเหลืองตอนกลางครอบคลุมอาณาบริเวณเกือบทั้งหมดของมณฑลเหอหนัน ตอนกลางของมณฑลส่านซี บริเวณทางใต้ของมณฑลชานซี ทิศตะวันตกจรดลุ่มน้ำเถาเหอ มณฑลกานซู ทิศตะวันออกจรดตอนกลางของมณฑลเหอเป่ย์ ทิศเหนือจรดตอนใต้ของมองโกเลีย ทิศใต้จรดเมืองตันเจียงโข่วของมณฑลเหอเป่ย์ รวมตัวกันแบบชาติกุล (tribes) ท่ามกลางการผสมกลมกลืน ซึ่งชนเผ่าตอนเหนือที่ย้ายเข้ามาอาศัยบริเวณส่านซีในสมัยเว่ยจิ้นก็ยังคงดำรงวิถีชีวิตในลักษณะนี้ และได้ส่งอิทธิพลให้สตรีในสมัยราชวงศ์เหนือดำรงสถานะ “สตรีกำกับบ้าน” (妇持门户) มีบุคลิกห้าวหาญ ไม่เพียงมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น แต่ยังสามารถสรรหาตำแหน่งทางการเมืองให้สามี ดังปรากฏกรณี หลี่ผิงหยัง (李平阳) ช่วยบิดาล้มราชวงศ์ฮู่ นำทัพปราบฉางอันราบคาบก่อนที่หลี่หยวน (李渊) จะกรีธาทัพมาถึง กระทั่งได้รับยกย่องว่าเป็นมู่หลาน (木兰) แห่งราชวงศ์ถังในลำนำมู่หลาน 《木兰辞》ที่ประพันธ์ในสมัยราชวงศ์เหนือ, โปรดดู Yu Gengzhe, (2021), pp. 173-174.

¹⁵ เจ้าประเทศราชได้ส่งม้าอาหารรับถวายบรรณาการแต่พระเจ้าถังไท่จง แต่ไม่มีใครปราบพยศได้ นางกำนัลบูชเครื่องมือ 3 ชนิด ใช้สัปปาปให้เชื่องใช้ค้อนทุบหัว หากยังไม่เชื่องก็ใช้กระบี่แทงคอปลิดชีวิตเสีย ด้วยเห็นว่า ม้าดีต้องขี่ได้ ต่อให้รูปลักษณ์ดีเพียงใด หากใช้งานไม่ได้ก็ไร้ประโยชน์

ปลายดาบ เพื่อผลประโยชน์ระยะยาวรี้ดมีไว้ปกป้องคน เคารพคล้อยตามคือมาตรฐานจริยธรรมที่สำคัญของสตรี ทั้งยังเป็นเกราะคุ้มภัยแก่สตรี” (Wang, 2011, p. 9) กลับมีพลังหยดเย็นเป็น “ไก่อ้วเมียนขันเบิกอรุณ” นอกกริตด้านวิถี (离经叛道) ล้มล้างกฎมณเฑียรบาล ละเมิดกฎแห่งธรรมชาติ ประกาศอาณัติสวรรค์ (天命)

แม้ว่าบันทึกในวนสันตสารทปกรณับทนางโจว หยั่นกงปีที่ 4 จะกล่าวยกย่องสื่อเซี่ย (石碣) ขุนนางแห่งรัฐเว่ย (卫国) แห่งยุคศตวรรษที่สามก่อนคริสตศักราช โทษฐานร่วมก่อกบฏ กระทั่งเป็นที่มาของสุภาจิต “กำจัดเครือญาติเพื่ออ้างไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม” (大义灭亲) ซึ่งยังคงแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน (Guo & Cheng, 2024, p. 42) แม้ว่าคัมภีร์สวินจื่อ บทราชาธิปไตยจะแนะนำให้ประหารคนเลวโดยไม่ต้องสั่งสอน (Lou, 2023, p. 141) แม้ว่าบรรดาราชานับแต่ยุคตำนานและยุคบุพกาลล้วนมีอำนาจเด็ดขาดแฝงอยู่ในความเป็นเทพทั้งสิ้น (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2563, น. 175-179) จึงปรากฏบทตำนานอำมหิตในบันทึกประวัติศาสตร์ของซือหม่าเชียน นับแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น เว่ย ฉีเหนือ สุย (Li, 2013, pp. 1389-1405) และแม้แต่พระเจ้าถังไท่จงก็ทรงปราบดาภิเษกจากการสังหารพี่น้องร่วมสายโลหิต ทว่า การชิงอำนาจทางการเมืองสูงสุดจากฝ่ายบุรุษ ทำให้ผู้ปกครองสตรีกลับถูกตีตราในฐานะ “นางงูพิษจิตอำมหิต” มุ่งใช้กำลังและโทษทัณฑ์ (诸武刑事) ทั้งที่จำนวนการสูญเสียเลือดเนื้อช่วงเปลี่ยนผ่านอำนาจในสมัยของพระนางบูเช็กเทียนนับเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ดุเดือดและรุนแรงบนหน้าประวัติศาสตร์จีน (Twitchett & Fairbank, 2020, p. 298) นอกจากนี้ จักรพรรดินียังมุ่งเปลี่ยนผ่านอำนาจผ่านกระบวนการสอบรับราชการเป็นหลัก ดังปรากฏเสนาบติที่มาจากการสอบเข้ารับราชการจำนวน 27 ท่าน คิดเป็นสัดส่วน 36% จากจำนวนเสนาบติทั้งหมด ในจำนวนนี้ เหยาฉง (姚崇) และซ่งจิ่ง (宋璟) ยังได้กลายเป็นกำลังสำคัญสู่ยุครุ่งโรจน์ไคหยวนในสมัยพระเจ้าถังสวนจง ขณะที่สมัยพระเจ้าถังเกาจู่มีเพียง 8% สมัยพระเจ้าถังไท่จงมีเพียง 10% และพระเจ้าถังเกาจู่มีเพียง 23% (Yu, 2013, p. 42) จึงกล่าวได้ว่าการใช้กำลังมิใช่วิธีการหลักที่พระนางบูเช็กเทียนดำเนินวิธีการเมือง

หากละอคติทางเพศและประเมินผลงานด้วยดัชนีชีวิตของสำนักหฺงในคัมภีร์หลุนอวิ๋ บทการเมือง “มีเสบียงอาหารบริบูรณ์ มีกำลังทหารสำรองบริบูรณ์ ราษฎรก็มีความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลแล้ว” (Yang, 2023a, p. 195) พระนางบูเช็กเทียนย่อมเป็นนักปกครองที่ราษฎรยอมรับ จึงไม่เคยเกิดกบฏชาวนารุนแรงเช่นยุคสมัยอื่น ขนชั้นล่างก็ได้ให้การสนับสนุนกลุ่มต่อต้าน ยังเหตุให้กบฏหลี่จิ้งเย้อแพ้พ่ายภายในระยะเวลาไม่ถึงสามเดือน อีกทั้ง ในปลายรัชศกไคหยวนจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นจากสมัยต้นราชวงศ์ถึงถึง 4 เท่า พื้นที่ทำกินของราษฎรขยายตัว รัฐสะสมเสบียงอาหารจนเหลือใช้ ดังรัตนกวีตู้ฝู่ (杜甫) กล่าวถึงความรุ่งเรืองในรัชศกไคหยวนไว้ในกวีนิพนธ์เรื่องรำลึกอดีต 《忆昔》 ความว่า “หวนรำลึกไคหยวนครั้งจำรุณ เมืองน้อยเพิ่มพูนครัวเรือนเป็นหมื่นหลาย ัญญาพืชผลมากมาย ฉางหลวงราษฎรทั้งหลายบริบูรณ์” (ธนัสถ์ สุวัฒน์มหาตม์, 2559, น. 29) อันเป็นหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่ยืนยันได้ว่า “ไก่อ้วเมียนขันเบิกอรุณ” นางนี้มีได้ทำให้ “รัฐล่มสลาย”¹⁶ สำหรับชีวิตส่วนตัว หากพิจารณาจำนวนของหญิงงามแห่งตำหนักใน (后宫佳丽) ในระเบียบราชสำนักถึงตอนต้นซึ่ง

¹⁶ เช่นเดียวกับทัศนคติของอู๋หั่น (吴晗) ผอ.สำนักประวัติศาสตร์ ม.ชิงหวา รองผู้ว่านครเป่ย์ผิง ค.ศ. 1949 ที่เห็นว่า ขนบจารีตศักดินาทำให้พระนางบูเช็กเทียนถูกกลุ่มสุภาพบุรุษสุดโต่งกล่าวโทษ แม้มิใช่บุคคลสมบูรณ์แบบ แต่ก็ได้สร้างความก้าวหน้าแก่สมัยของเธอ เป็นสตรีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์จีน”, โปรดดู Wu Han, (2023), pp. 355-346.

ครอบครัวพระราชนิ พระสนม นางสนม นางกำนัล ทั้งสิ้น 149 ตำแหน่ง (Hu, 2024, p. 19) การที่พระนางบูเช็กเทียนถูกตีตรา “นางแพศยายั่วยวน” จากการมีหนุ่มคนโปรดรับใช้ใกล้ชิดสามถึงสี่คนในช่วงเวลา 18 ปี โดยมีความสัมพันธ์กับคนแรกภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าถังเกาจง 5 ปี จึงนับเป็นการสร้างมายาคติภายใต้จารีตครอบครัวที่ถือเอาภาวะทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน โดยยึดผลประโยชน์ของฝ่ายบิดาเป็นที่ตั้งภายใต้ระบบสองมาตรฐานคุณธรรมคู่ขนาน (Double-Standard Moralism) ที่ไม่เป็นธรรมต่อสตรี¹⁷

ความเป็น “นักสู้” และ “นักสร้าง” จากอุปนิสัยกำหนดชะตาชีวิตของพระนางบูเช็กเทียนอาจเป็นแรงบันดาลใจแก่สตรีจีนยุคศักดินาให้ลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงชะตาชีวิตด้วยจิตมุ่งมั่นและหาญกล้าปฏิบัติ แต่การที่พระนางจำต้องสละรักเหง้าตนเองจากสกุลบูซึ่งเป็นเพียงสกุลเล็กในท้องถิ่น (当地小性) อ้างถึงสกุลหยิงของพระมารดาว่าเป็นรุ่นสองของสกุลจี (姬) ซึ่งเป็นสกุลหลัก (国姓) ของราชวงศ์โจว เพื่อสร้างความชอบธรรมในการครองบัลลังก์ด้วยการสืบทอดอำนาจทางสายเลือดจากบรรพชนต้นตำรับสำนักหู่ จำต้องสละโอกาสแต่งตั้งองค์หญิงไท่ผิงเป็นรัชทายาทขณะทรงครองราชย์ จวบจนมีพระราชประสงค์ฝังพระศพร่วมสุสานพระเจ้าถังเกาจง ล้วนแสดงถึงการยอมรับตนเองในฐานะผลผลิตของยุคสมัยซึ่งสามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ระดับหนึ่งตามสถานการณ์สร้างอำนาจเฉพาะกาล แต่ยากจะทำลายรากเหง้าทางวัฒนธรรมของสังคมปิตาธิปไตยซึ่งอนุญาตให้สตรีเป็นเพียงผู้คล้อยตามที่ต้องฟังฟังบุรุษ ดังปรากฏชัดเจนกรณีพระเจ้าถังสวนจงทรงมีพระราชดำริเปลี่ยนสมัญญานามของพระอัยยิกาเป็นพระราชนิเจ้อเทียน “ผู้คล้อยตามวิถี” (则天顺圣皇后)¹⁸ และแม้พงศาวดารราชวงศ์ถังอันยิ่งใหญ่จะกล่าวถึงพระนางในฐานะจักรพรรดินี ทว่า หนังสือฉบับเก่าก็บันทึกชีวประวัติในชื่อพระราชนิเจ้อเทียน โดยจัดวางระหว่างบทพระเจ้าถังเกาจงและบทพระเจ้าถังจงจง อันแสดงถึงการยอมรับประวัติศาสตร์การปกครอง แต่ไม่ยอมรับสถานะผู้ปกครองแห่งราชวงศ์โจว

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากไร้อักษร (无字牌) หน้าสุสานเปิดพื้นที่แก่ความทรงจำตามอัยยาศรัย ผู้วิจัยขอร่วมจารึกด้วยถ้อยความของพระเจ้าซุ่นซึ่งปรากฏในคัมภีร์เมิ่งจื่อ บทวันจ้งภาคต้นว่า “ฟ้าประจักษ์ด้วยการประจักษ์ของประชาข้า ฟ้าสดับด้วยการสดับของประชาข้า” (ปกรณัม ลิมปุนสรณ์, 2558, น. 202)

9. ข้อเสนอแนะ

บทความนี้จำกัดขอบเขตการวิจัยเฉพาะภาพอุปลักษณ์ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์ทางการเมืองในราชสำนักถังและห้าราชวงศ์ ผู้สนใจประเด็นนี้อาจย้อนพินิจกระบวนการสร้างความทรงจำเชิงลบจากวรรณกรรมต่างประเภททั้งที่นิพนธ์ในสมัยราชวงศ์ถังและสมัยหลัง เพื่อทบทวนเรื่องเล่าของพระนางได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

¹⁷ ในทัศนะของหลู่ซวิน (鲁迅) จารีตรอบครัวของสำนักหู่ คือ รากฐานการปกครองของสังคมปิตาธิปไตยจีนอันมีลักษณะ “กินคน” (吃人) ดังที่ได้เปรียบเปรยไว้ในเรื่องสั้นบันทึกของคนบ้า (狂人日记) (Diary of a Madman) ตีพิมพ์ค.ศ. 1918, โปรดดู Lu Xun, (2018). และได้สะท้อนปัญหาของการกดขี่สตรีไว้เป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลของบุรุษในร้อยแก้วเบ็ดเตล็ดเรื่อง “ทัศนะเรื่องพรหมจรรย์” (我之节烈观) (My Views on Chastity) ในวารสารซินชิงเหนียน 《新青年》 ค.ศ. 1918, โปรดดู Lu Xun, (2024), pp. 6-9. เกี่ยวกับการย้อนพินิจปทัสถานวัฒนธรรมสำนักหู่ ประเด็นสิทธิความรัก อธิปไตยในเนื้อตัวและชีวิตสตรีของขบวนการ 4 พฤษภาคม โปรดดู สุทธิมาน ลิมปุนสรณ์, ผู้แปล, (2562), pp. 8-13, 181-193. บทคำนำเสนอโดย วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ และบทลาจากขงจื้อ: วัฒนธรรมใหม่การเมืองใหม่โดย Rana Mitter.

¹⁸ ซุ่นเจิ้ง (順聖) ซึ่งหมายถึง คล้อยตามวิถีแห่งคุณธรรม ยังเป็นชื่อดอกโบตัน (牡丹 หรือ Chinese Peony) พันธุ์สีแดงอมม่วงที่นิยมปลูกโดยทั่วไปในนครลั่วหยาง (洛阳) อันเป็นเมืองหลวงแห่งราชวงศ์โจวของจักรพรรดินีบูเช็กเทียน

รายการอ้างอิง

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2536). สตูดิโอจอมจักรพรรดินีบูเช็คเทียนมุมมองใหม่ในประวัติศาสตร์. *ศิลปวัฒนธรรม*, 14(10), 139-148.
- ธันส์ สุวัฒน์มหาตม์. (2559). สีสันแห่งประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง. ใน ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์ (บ.ก.), *เหตุเกิดในราชวงศ์ถัง* (น. 29). ชวนอ่าน.
- ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์. (2558). *คัมภีร์เมิ่งจื่อ*. สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์.
- รติรัตน์ ญูแจทอง และ กนกพร นุ่มทอง. (2559). เดือนหญิง: วรรณกรรมสอนสตรีที่ประพันธ์ขึ้นภายใต้วัฒนธรรมขงจื้อ. *วารสารจีนศึกษา*, 9(1), 55-56.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2563). *จีนยุคโบราณรัฐ*. สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม.
- ศิริวรรณ วรชัยยุทธ. (2559). “แม่และเมีย” บทบาทของผู้หญิงในสังคมจีน. ใน พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ (บ.ก.), *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี ความจริงและภาพแทน* (น. 255). สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ศิริวรรณ วรชัยยุทธ. (2564). พุทธศาสนากับบทบาทสตรีในสังคมพหุวัฒนธรรมสมัยราชวงศ์ถัง. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 21(1), 324-326.
- ศิริวรรณ วรชัยยุทธ. (2565). สตรีกับการศึกษาในสมัยราชวงศ์ถัง. ใน ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์ (บ.ก.), *สตรีในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจีน* (น. 92). ชวนอ่าน.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2557). *จริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื้อ*. ชวนอ่าน.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2559). ครอบครัว รัฐ สายลม ดาวเหนือ : ภาวะผู้นำในปรัชญาขงจื้อ. ใน ศรีญญา อรุณขจรศักดิ์, ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์, ชาญณรงค์ บุญหนุน, สุวรรณา สถาอานันท์ (บ.ก.), *ดูสายน้ำ ดังสายลม เรียนรู้ภาวะผู้นำจากนักคิดตะวันออก* (น. 60-70). โครงการผู้นำแห่งอนาคต คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2562). *หลุนฮั้ว ขงจื้อสนทนา*. Openbooks.
- Ban Gu [汉] 班固. (1975). *汉书·董仲舒传*. 北京: 中华书局.
- Ch'en Keneth. (1972). *Buddhism in China*. Princeton University Press.
- Dong Ping 董平. (2011). *中国哲学教程*. 杭州: 浙江大学出版社.
- Duan Tali. (2000). *唐代妇女地位研究*. 北京: 人民出版社.
- Ebrey, P. B. (1991). Introduction. In Watson, R. S. & Ebrey, P. (Eds.), *Marriage and Inequality in Chinese Society* (p. 1-24). University of California Press.
- Ebrey, P. B. (2010). *The Cambridge Illustrated History of China* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Fei Xiaotong 费孝通. (2024). *乡土中国(第二版)*. 天津: 天津人民出版社.

- Feng Youlan 冯友兰. (1931). *中国哲学史*. 神州国光社本.
- Gao Shiyu 高世瑜. (2011). *唐代妇女*. 西安: 三秦出版社.
- Guo Dan 郭丹 Cheng Xiaoqing et al 程小青等. (2024). *左传(第二版)*. 北京: 中华书局.
- Han Lin 韩林. (2018). *武则天形象的文化构建及阐释*. 北京: 中国社会科学院出版社.
- He Shanmeng 何善蒙. (2015). *先秦诸子导读*. 北京: 商务印书馆.
- Heng He 恒鹤 等校点. (2023). *大唐新语*. 上海: 上海古籍出版社.
- Huang Huaixin 黄怀信, 译注. (2023). *大戴礼记(第二版)*. 上海: 上海古籍出版社.
- Hsu, C.-Y. (1999). The Spring and Autumn Period. In M. Loewe & E. L. Shaughnessy (Eds.), *The Cambridge History of Ancient China: From the Origin of Civilization to 221 B.C.* (pp. 243, 557). Cambridge University Press.
- Hu Ji 胡戟. (2024). *武则天权力之路*. 长沙: 岳麓书社.
- Jian Bozan 翦伯赞 主编. (2006). *中国史纲要(上)*. 北京: 北京大学出版社.
- Lattimore, O. (1962). *Inner Asian Frontiers of China*. Beacon Press.
- Li Hanwen 李翰文 主编. (2013). *史记*. 北京: 新世界出版社.
- Li Yong 李勇 (2024). 女性主义视域下的武则天: 成因、功绩及局限. *山东女子学院学报*, – (173), 67-78.
- Liu Xiaoyun 刘晓云. (2006). *唐代女官的特点*. *首都师范大学学报*, – (S2), 30.
- Liu Xu [后晋] 刘昫 等撰. (1975). *旧唐书*. 北京: 中华书局.
- Liu Xu [后晋] 刘昫 等撰. (2011). *旧唐书*. 北京: 中华书局.
- Lu Xun 鲁迅. (2018). *狂人日记*. 杭州: 浙江出版社.
- Lu Xun 鲁迅. (2024). *我之节烈观*. (2024). *语文新读写*, – (23), 6-9.
- Lou Ninglie 楼宁烈 主撰. (2023). *荀子新注(第二版)*. 北京: 中华书局.
- Mao Yangguang 毛阳光. (2000). *唐代妇女的贞洁观*. *文博*. – (4), 33-36.
- Meng Man 蒙曼. (2023). *武则天(第二版)*. 杭州: 浙江教育出版社.
- Qian Zongwu 钱宗武, 译注. (2023). *尚书*. 北京: 中华书局.
- Rana Mitter. (2562). *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ (สุทธิมาน ลิ้มปณฺสรณ, ผู้แปล)*. bookscape. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี 2005).
- Si Maguang [宋] 司马光. (1956). *资治通鉴*. 北京: 中华书局.
- Twitchett, D. C., (英) 崔端德 & Fairbank, J. K. (美) 费正清 主编. (2020). *中国社会科学院历史研究所, 西方汉学研究课题组(译). 剑桥中国隋唐史(第二版)*. 北京: 中国社会科学院出版社.
- Wang Amin 王阿敏. (2021a). *武则天儒释道三教观研究*. 陕西师范大学硕士学位论文.

- Wang Shounan 王寿南. (1982). *唐代公主之婚姻*. 第一届历史与中国社会变迁 (中国社会史) 研讨会论文集 (上册). 台北: 中央研究院三民主义研究所. 151-191.
- Wang Shuanghuai 王双怀. (2021b). *日月当空 (第二版)*. 陕西: 陕西人民出版社.
- Wang Xiangjian [清] 王相笺. (2011). *女四书 女孝经 (上)*. 北京: 中国华侨出版社.
- Thatcher, M. P. (1991). Marriages of the Ruling Elite in the Spring and Autumn Period. In R. S. Watson, & P. Ebrey (Eds.), *Marriage and Inequality in Chinese Society* (pp. 8, 46). University of California Press.
- Wei Zheng [唐] 魏征 & Linghu Defen [唐] 令狐德棻. (1973). *隋书*. 北京: 中华书局.
- Wu Han 吴晗. (2023). *历史的镜子*. 北京: 人民文学出版.
- Xie Baocheng 谢保成 集校. (2003). *贞观政要 集校*. 北京: 中华书局.
- Xiao Rang 萧让. (2008). *武则天女皇之路*. 西安: 陕西师范大学出版社.
- Yang Bojun 杨伯峻, 译注. (2023a). *论语*. 北京: 中华书局.
- Yang Kejing 杨可敬, 译注. (2024). *说文解字 (第二版)*. 北京: 中华书局.
- Yang Tiancai 杨天才 & Zhang Shanwen 张善文, 译注. (2012). *周易 (第二版)*. 北京: 中华书局.
- Yang Tianning 杨天宁, 译注. (2023b). *礼记 译注 (第二版)*. 上海: 上海古籍出版社.
- Yu Gengzhe 于赓哲. (2021). *美得张扬的唐代女性*. 荣新江, 幸德勇 等著. 中国历史黄金时代 (第二版). 北京: 新知三联书店, 163-164, 174-175.
- Yu Haitao 余海涛. (2013). *武则天与儒家思想*. 郑州航空工业管理学报 (社会科学版), - (32), 39-43.
- Yuan Xian 袁宪 校注. (2004). *朝野佥载 · 隋唐嘉话*. 西安: 三秦出版社.
- Zhao Pu [唐] 赵璞. (1979). *因话录 卷一 (宫部)*. 上海: 上海古籍出版社.
- Zhang Fan 张帆. (2015). *中国古代简史 (第二版)*. 北京: 北京大学出版社.
- Zhang Guogang 张国刚. (2024). *唐代家庭与社会 (第二版)*. 北京: 中华书局.
- Zhang Jiacheng 张家成. (2011). *中国佛教化*. 杭州: 浙江大学出版社.
- Zhang Shichuang 张石窗 & Xie Qingguo 谢清果. (2009). *中国道家之精神*. 上海: 复旦大学出版社.
- Zhang Shiliang 张世亮 & Zhong Zhaopeng et al. 钟肇鹏等, 译注. (2023). *春秋繁露*. 北京: 中华书局.